

DE KUNST VAN NAAR BUITEN GAAN



PORTRETTEEN VAN PEDAGOGISCH HANDELEN IN DE DAGOPVANG

Marian Joven, Dorine van Eijk, Renée van der Linde & Dieuwke Hovinga

COLOFON

AUTEURS

Marian Joven, Dorine van Eijk, Renée van der Linde & Dieuwke Hovinga.

De kunst van naar buiten gaan. Portretten van pedagogisch handelen in de dagopvang.

ISBN/EAN: 978-90-823541-3-3

Trefwoorden: kinderdagopvang/kinderen/baby's/dreumesen/peuters/pedagogisch handelen/
pedagogisch curriculum/natuur/plein/buiten/spel/risicospel.

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

©Lectoraat Natuur & Ontwikkeling Kind, Leiden 2017

VORMGEVING

KlasseOntwerp, Utrecht

Deze publicatie is tot stand gekomen met financiering van NWO als onderdeel van een RAAK-publiek project.

MET DANK AAN


Pedagogisch medewerksters en pedagogisch beleidsmedewerksters van twee kinderdagverblijven van de kinderopvangorganisaties Kober en Korein Kinderplein. IVN-vrijwilligers en de IVN-medewerkers Ido de Haan en Marc Veekamp. De leden van de voor dit project ingestelde klankbordgroep 'Van weten naar doen'. Pedagogiekstudenten Hogeschool Utrecht en PABO-studenten Hogeschool Leiden en onze collega's Riki Verhoeven, Charlotte Hagen en Elise Peters.



DE KUNST VAN NAAR BUITEN GAAN

PORTRETTEEN VAN PEDAGOGISCH HANDELEN IN DE DAGOPVANG

INHOUDSOPGAVE

DE PORTRETTENGALERIJ	7
 1 KARLIJN EEN FRISSE NEUS HALEN	10
 2 DAPHNE HET SPEL GADESLAAN	18
 3 FATIMA NIETS DOEN IS OOK IETS DOEN	26
 4 SANDRA MET VALLEN EN OPSTAAN	30
 5 SHIRLEY VOLGEN EN STUREN	38
 6 LAURA HET GOEDE VOORBEELD	44
 7 INGRID SAMEN LEREN DOOR SAMEN TE WERKEN	48
 8 NIKKI IN GESPREK OVER PEDAGOGISCHE KEUZES	52
 9 LOLA ZIEN, INZIEN, DOEN EN OPNIEUW ZIEN	58
EN DAN OOK NOG... INSPIRATIE TOT BUITENSPEL	65
LITERATUUR	69
HET PROJECT	71

DE PORTRETTENGALERIJ

Welkom in onze galerij! Hier tref je een bijzondere serie portretten; portretten van pedagogisch handelen in de buitenruimte. Onze pedagogisch medewerksters geven graag een rondleiding en vertellen hun verhaal.

Kunnen wij het buitenspelen nóg leuker, interessanter en uitdagender maken?

Karlijn laat je een frisse neus halen. Zij vertelt waarom het belangrijk is voor kinderen om naar buiten te gaan en buiten te spelen. Zij nodigt je uit om zelf op onderzoek te gaan; om te ontdekken wat je buiten kunt doen en ervaren, en wat het voor jouw baby's, dreumesen en peuters betekent om buiten te zijn en buiten te spelen.

De vier portretten die volgen gaan over keuzes in het pedagogisch handelen in de buitenruimte.

Daphne slaat het spel gade. Zij vertelt hoe de omgeving en simpele materialen door de kinderen worden aangegrepen voor spel, waarom spel zo belangrijk is voor kinderen, en hoe dit proces van spelen voorop kan staan als je observeert.

Fatima besluit niets te doen als Tycho een blaadje in zijn mond steekt. Zij vertelt waarom niets doen ook iets doen is, een pedagogische keuze, en wat zij de kinderen op die manier geeft.

Sandra grijpt Sanne die met driewieler en al van de heuvel dreigt te rollen. Sandra vertelt hoe Sanne opnieuw de heuvel opgaat, dat is haar spel, risicospel, en nodigt je uit te onderzoeken wat het betekent om ruimte te maken voor vallen en opstaan.

Shirley heeft een educatieve buitenactiviteit uitgezet. Zij vertelt hoe het is om het doen en ervaren van kinderen doelbewust te sturen, en hoe anders dit is dan de pedagogische keuze om te volgen.

De laatste vier portretten laten zien hoe pedagogisch medewerksters hun pedagogisch handelen in de buitenruimte versterken door samen te werken met natuurexperts en ouders.

Laura ontdekt wat het betekent om het goede voorbeeld te geven. Zij vertelt hoe de natuur-expert haar hierin heeft ondersteund en wat zij de kinderen geeft door dit nu zelf te doen. Ingrid verbaast zichzelf met haar plezier in de activiteiten van de natuurexpert. Zij vertelt hoe zij door de samenwerking haar eigen werk verbetert en tegelijkertijd laat zij zien hoe waardevol haar eigen kindexpertise is naast de natuurkennis van de natuurexpert. Nikki voelt zich bekeken door ouders als zij Sam nat en vies laat worden in een regenplas. Zij vertelt hoe dit ongemak haar doet besluiten om met ouders hierover in gesprek te gaan. En Lola, tenslotte, ervaart het gemak waarmee zij nu buiten met de kinderen is. Zij vertelt over de zoektocht van haar team om het buitenspelen te verrijken en hoe de samenwerking met natuurexperts heeft geholpen om bewust anders te kijken en hierin nieuwe ervaringen op te doen. Zien, inzien, doen en opnieuw zien, steeds weer, Lola daagt je uit het gebruik van de buitenruimte stap voor stap te versterken.

Het 'schilderen' van de portretten

Tijdens de rondgang door de galerij is het goed om het volgende te weten:

- De portretten zijn door de onderzoekers gemaakt op basis van informatie uit logboeken, filmopnamen en interviews met de pedagogisch medewerksters.
- Elk portret weerspiegelt een thema, een aspect van het pedagogisch handelen in de buitenruimte. Deze thema's zijn door alle pedagogisch medewerksters benoemd in de interviews die met hen zijn afgenomen. Dit betekent dat de uitspraken in een portret in werkelijkheid door verschillende medewerksters zijn gedaan, en zich op verschillende momenten en plaatsen hebben voorgedaan.
- Alle portretten zijn van vrouwelijke pedagogisch medewerksters en wij schrijven ook over pedagogisch medewerksters in de tekst. Het boekje is uiteraard gericht aan alle pedagogisch medewerkers, mannen én vrouwen.

Van weten naar doen en van doen naar weten

Aan handelen, het doen, gaat vaak het weten vooraf. Zo weet je dat het voor kinderen belangrijk is om buiten te spelen. Dit weten zorgt er bijvoorbeeld voor dat je in het ritme van de dag vaste momenten hebt waarop de deuren open gaan en je met de kinderen naar buiten gaat.

Andersom is er ook een beweging van doen naar weten. Door iets (nieuws) te doen, bijvoorbeeld een wandeling te maken door het park, kom je iets (nieuws) te weten, bijvoorbeeld hoe vormend een op het eerste gezicht 'simpele' ervaring voor jouw kinderen is. De wisselwerking tussen weten en doen - doen en weten, zie je terug in de portretten.



Elk portret vertrekt vanuit het doen en richt de aandacht op een aspect van het pedagogisch handelen in de buitenruimte.



Dit aspect wordt nader belicht; we beschrijven het weten dat achter het handelen schuil gaat. We gebruiken daarbij kennis uit literatuur. Zo krijg je zicht op het pedagogische thema dat centraal staat en wat dit betekent voor de kinderen en voor het pedagogisch handelen.



Tot slot de kunst om in praktijk te brengen wat je nu weet over het pedagogische thema, over dit aspect van pedagogisch handelen in de buitenruimte. We nodigen je uit om stil te staan bij het thema, te onderzoeken hoe jij hierin handelt, wat je wil veranderen en hoe je dit alleen en/of samen met collega's kunt doen. Door het echt te doen, kun je onderzoeken of je het juiste doet en wat verder nodig is. Zo kun je, net als Lola, stap voor stap het pedagogisch gebruik van de buitenruimte versterken.



1 KARLIJN EEN FRISSE NEUS HALEN

"Waarom ga je met baby's, dreumesen en peuters naar buiten", over deze vraag hoef ik niet lang na te denken. Kinderen kunnen buiten lekker spelen en rennen en zo hun energie kwijttraken. Ze kunnen voelen en ruiken en van alles ontdekken. Bovendien haal je buiten een frisse neus; als ik de hele dag binnen zit, word ik een beetje gek. Mijn collega's Sandra en Fatima gaan elke ochtend met hun peutergroep naar buiten en vaak ook in de middag. In mijn babygroep lukt dit niet altijd. Het ritme van baby's is wat dwingender, één van ons moet vaak bij de allerkleinsten binnen blijven. Dat maakt het ingewikkeld om net zo vaak naar buiten te gaan als met de peuters. Maar ik wil dat wel, ook voor de baby's is dit belangrijk.





WAAROM NAAR BUITEN?

Buiten doe je andere ervaringen op dan binnen

Zelf ontdekken, samen spelen, lekker rennen, energie-kwijt-raken, je ziet welke woorden groot staan weergegeven. Dit zijn woorden die vaak door pedagogisch medewerkers zijn genoemd. Deze ervaringen vinden Karlijn en haar collega's belangrijk voor jonge kinderen in de buitenruimte. Sommige ervaringen ondersteunen het kind zijn, bijvoorbeeld omdat wat je doet buiten eerder oke is dan binnen, zoals gillen, klimmen, kliederen en stampen. Andere ervaringen ondersteunen het groter worden -de ontwikkeling van kinderen-, zoals andere spelmogelijkheden, het zelf ontdekken en de ervaringen die de kinderen hierin opdoen. De antwoorden van Karlijn en haar collega's sluiten aan bij het 'Pedagogisch curriculum voor het jonge kind in de kinderopvang' (1)¹, want hierin wordt genoemd dat kinderen buiten ruimte krijgen voor hun (grote) motorische ontwikkeling, voor ontdekken en voor ervaringen die binnen niet mogelijk zijn.

Zelf vinden de pedagogisch medewerkers het fijn om met mooi weer buiten te zitten en van de zon te genieten. Met minder mooi weer maakt het uit of je zelf graag buiten komt of niet. Fatima is een echt buitenmens; weer of geen weer, zij gaat met de kinderen naar buiten. Sandra is wat voorzichtiger. Bij haar mogen kinderen niet in plassen spelen en de kleintjes mogen het niet te koud krijgen. Sandra moet dan ook wennen aan het enthousiasme van Fatima en hoe zij de kinderen buiten hun gang laat gaan.

¹(1) verwijst naar een literatuurreferentie. Deze is opgenomen in de literatuurlijst.

Waarom natuur?

Uit onderzoek is bekend dat contact met natuur kinderen goed doet. Natuur ontspant en vermindert stress (2). Kinderen laten in een natuurrijke omgeving geconcentreerd en aandachtig spel zien; belangrijke aspecten in leren en ontwikkelen (3). De gevarieerde sensomotorische ervaringen in en met natuur dragen bij aan de taalontwikkeling (4). De buitenactiviteiten in de dagopvang ondersteunen de cognitieve ontwikkeling van kinderen (5). Meer algemeen ondersteunt natuur de ontwikkeling van brede persoonskenmerken zoals veerkracht, flexibiliteit, doorzettingsvermogen, (zelf)vertrouwen, zelfstandigheid en inventiviteit. Belangrijke vaardigheden die kinderen helpen om te gaan met allerlei situaties (6).

Wat is natuur?

In een natuurrijke omgeving kunnen kinderen de levende en de levenloze natuur ervaren. Bij levende natuur kun je denken aan geurende bloemen, prikkende struiken, lekkere vruchten en zwiepende takken. Maar ook aan fladderende vlinders, fluitende vogels, zoemende insecten en dieren die je kunt knuffelen. De levenloze natuur ervaar je als je met water speelt of in het zand, als je met je blote voeten over stenen loopt, als de wind door je haren waait, of als je ijsskoude handen hebt.

Een natuurrijke omgeving is voor kinderen open, verrassend, veelvormig en geeft direct feedback zonder te oordelen. Door deze kwaliteiten nodigt een natuurrijke omgeving kinderen uit tot bewegen, ontdekken en onderzoeken, zintuiglijk ervaren, en het interpreteren en verwoorden van deze ervaringen (6).

Natuur in de kinderdagopvang is een gevarieerde buitenruimte waar planten en tegels elkaar afwisselen, waar kinderen regen en wind kunnen ervaren, waar in de zandbak kan worden gespeeld met zand en water. Maar natuur in de kinderdagopvang is ook het park waar je met de kinderen naar toe kunt wandelen om de eenden te zien zwemmen in de vijver, of het stukje bos verderop waar in de herfst bergen bladeren liggen.



DE KUNST VAN HET NAAR BUITEN GAAN

Stel je eens voor je gaat een hele week *niet* met de kinderen naar buiten.

Als ik een hele week niet met de kinderen naar buiten ga dan vind ik mijn werk meer/minder leuk omdat



WOORDDREUMES

Streep in de woorddreumes (p.10) de woorden door van alle dingen die niet gebeuren of aan de orde zijn als je een hele week niet naar buiten gaat. Hoe voelt dat?

Als ik zie wat ik wegstreep dan



Het betekent voor de kinderen dat zij



En voor hun ontwikkeling dat



MET JE OGEN DICHT

Kies een buitenplek waar je graag bent. Ga daar tien minuten alleen in stilte zitten met je ogen dicht.

- Welke geluiden hoor je? Kan je het geluid heel precies nadoen?
- Waar hoor je geluiden? Hoor je het voor of achter je, hoog boven je of laag bij de grond, links of rechts van je, ver weg of juist dichtbij?
- Weet je wat je hoort?
- Zo met je ogen dicht heb je van alles ontdekt. Jouw ervaringen kun je hier schrijven en tekenen.



Zo met je ogen dicht zitten en luisteren naar wat je hoort, is ook leuk om met kinderen te doen.

Buiten is van alles te doen, te ontdekken en te ervaren. Op www.naarbuiten-regioleiden.nl kun je de 50-dingenlijst downloaden. Hierop staan natuuractiviteiten die elk kind voor zijn twaalfde jaar zou moeten hebben gedaan. Welke activiteiten zijn geschikt te maken voor baby's, dreumesen en peuters?

MIJN DINGEN-OM-BUITEN-TE-DOEN LIJSTJE

BABY 

1 _____

2 _____

3 _____

4 _____

5 _____

6 _____

7 _____

8 _____

9 _____

10 _____

DREUMES 

1 _____

2 _____

3 _____

4 _____

5 _____

6 _____

7 _____

8 _____

9 _____

10 _____

PEUTER 

1 _____

2 _____

3 _____

4 _____

5 _____

6 _____

7 _____

8 _____

9 _____

10 _____

Ruil jouw lijstje met dat van een collega. Bekijk haar lijstje. Wat valt op? Bespreek dit samen.

Kies van jouw lijstje iets dat je leuk vindt om te doen.

Kies uit het lijstje van je collega iets dat je spannend vindt om te doen.

Nu hebben jullie vier dingen die jullie samen met de kinderen buiten gaan doen.

Bereid de activiteiten voor.

NOTEER HIER 4 DINGEN OM SAMEN TE DOEN

1

-
-
-
-
-

2

-
-
-
-
-

3

-
-
-
-
-

4

-
-
-
-
-

Spreek samen goed door hoe je de activiteiten gaat uitvoeren en wat daarvoor nodig is.

Maak gebruik van elkaars ervaringen en kwaliteiten en voer de activiteiten uit.

Maak een woordselfie van jouw ervaringen. Hoe was het om de activiteiten uit te voeren? Wat roept het op? Wat is je meegevallen? Wie of wat heeft jou enorm geholpen? Hoe was het voor de kinderen? Wat heeft het hen gegeven?

WOORDSELFIE





2 DAPHNE HET SPEL GADESLAAN



Ik kijk naar de kinderen in de zandbak. Rosa giet water in een oude pan die op het randje van de zandbak staat. Ze roert er met een takje in. Stijn en Wouter plukken blaadjes van de struiken en brengen deze naar Rosa. Even overweeg ik iets van het-blaadjes-plukken te zeggen, maar doe het niet. Rosa zegt: "De soep heeft ook bloemetjes nodig, dan wordt het lekkerder." Stijn loopt naar het gras en plukt wat

madeliefjes. "Ga jij vast tafeldekken vader?" zegt Rosa tegen Wouter. Wouter zegt dat hij eerst nog werk moet afmaken en loopt naar de struiken. Hij plukt een takje met blaadjes, loopt naar de zandbak en stopt het takje in een pan. "Dat is het toetje", zegt Wouter. Hij gaat op zoek naar bordjes en zet deze op een boomstam even verderop in de tuin. Rosa zegt: "Het eten is klaar. Kind kom je ook?" en Stijn helpt haar met het dragen van de pan naar de boomstam. Rosa, Wouter en Stijn zitten in het gras bij de boomstam en eten heerlijke soep.

Ik geniet van wat ik zie, van het spel van Rosa, Wouter en Stijn, van dat ze zo opgaan in hun bezigheden. Ze hebben mij niet nodig, ze hebben genoeg aan elkaar en aan de buitenruimte met de spullen in de zandbak. Ik realiseer mij dat ik het eigenlijk niet erg vind dat ze blaadjes plukken, want ze doen het niet om de planten kapot te maken. Ze willen gewoon 'echte' soep maken!



SPEL

Wie met jonge kinderen werkt, weet dat spel hoort bij kind zijn. Spel is de taal van kinderen. Het is hun manier van in-de-wereld-zijn. Het is hoe zij de wereld ontdekken, zichzelf en de ander leren kennen, en hoe ze zich verder ontwikkelen (7,8).

Kinderen hebben recht op spel, op mogelijkheden om hun natuurlijke drang en behoefte om te spelen tot uiting te brengen. Artikel 31 in het *Verdrag Inzake de Rechten van het Kind* van de Verenigde Naties gaat hier over (9).

Spelomgeving

Om te spelen hebben kinderen een omgeving nodig die spel mogelijk maakt. Daphne laat ons zien dat daarmee de materialen worden bedoeld waar kinderen mee spelen, zoals de spullen die in de zandbak liggen. En de fysieke omgeving die mede het spel vormgeeft, zoals het natuurrijke plein waar de kinderen 'hun groenten' vinden voor de soep, en 'keukengerei' om mee te roeren, en 'een tafel' om aan te eten. En tot slot de personen die het spel mogelijk maken, zoals Rosa, Wouter en Stijn die samen spelen en Daphne die dit spel gadeslaat.

Waarom het spel gadeslaan?

In de kinderdagopvang zijn pedagogisch medewerkers verantwoordelijk voor de spelomgeving van kinderen. Zij moeten ervoor zorgen dat er verschillende materialen zijn om mee te spelen, dat er verschillende fysieke omgevingen zijn om alleen en samen te spelen, en dat kinderen zich hier vertrouwd en veilig voelen zodat zij zelf tot spel kunnen komen (1). Dit klinkt als een open deur, maar is het niet. Want wij, volwassenen, zijn al snel geneigd om ons met het spel te bemoeien; het te regelen en er doelen aan te verbinden. Echt spel doe je om het spel. Als je speelt is er geen ander doel dan het spel. In spel kom je zelf tot actie; je bepaalt zelf of je speelt of niet en wat je speelt. Een spel dat je moet spelen, is geen spel (10).

Het spel van Rosa, Wouter en Stijn is echt spel. Hun spel is vrijwillig. Ze nemen zelf initiatief. Ze staan aan het roer van hun eigen spel en spreken af hoe het spel gaat; wie vader is, wie moeder is, wie kind is, wat er wordt gegeten en hoe dit wordt klaargemaakt. Het spel geeft Rosa, Wouter en Stijn plezier. Ze zijn actief betrokken, ze zitten er helemaal in. Terwijl zij zo spelen, kijkt Daphne toe. Haar toezien is belangrijk. Het geeft Rosa, Wouter en Stijn een veilig gevoel. Zij kunnen rustig spelen omdat Daphne toekijkt. Haar vertrouwde aanwezigheid op de achtergrond maakt dat zij voluit kunnen spelen (6,8). Het besluit van Daphne om alleen te observeren en verder niks te zeggen en/of aan te reiken, maakt dat het proces van het spelen voorop staat. Door het spel goed te bekijken, ontwikkel je kennis over de kinderen, bijvoorbeeld over hun zelfvertrouwen, zelfstandigheid en gerichte aandacht. Je krijgt informatie over de pedagogische kwaliteit van de fysieke omgeving, bijvoorbeeld over plekken en plaatsen waar kinderen graag spelen, waar gevarieerd wordt gespeeld en waar alleen of juist samen wordt gespeeld. En je krijgt inzicht in de materialen waar de kinderen mee spelen, bijvoorbeeld in materialen die nieuwsgierig maken, in materialen die leiden tot constructiespel of in materialen waarmee kinderen veelzijdig bewegen. Deze kennis helpt je in je werk op de groep. Het geeft je handvatten om de binnen- en buitenruimte nog rijker in te richten, zodat de kinderen er nog meer spelelementen vinden.



DE KUNST VAN HET SPEL GADESLAAN

Teken op een groot vel papier een plattegrond van de buitenruimte. Kijk tijdens het buitenspelen op welke plekken en plaatsen de kinderen spelen. Teken of schrijf deze plekken en plaatsen in de plattegrond, wat de kinderen daar spelen en welke materialen zij daarbij gebruiken.

ONZE BUITENRUIMTE



In onze buitenruimte komen kinderen tot het volgende spel

Nu ik dit weet ga ik

Onze buitenruimte is minder geschikt om

Nu ik dit weet ga ik

EEN BUITENPLEK WAAR KINDEREN VAAK EN AANDCHTIG SPELEN

Onderzoek een buitenplek waar kinderen vaak aandachtig spelen.

- Observeer net als Daphne (minimaal een kwartier) de kinderen.
- Noteer wat je ziet gebeuren; wat lokt uit, wat is spannend, wat vraagt aandacht, wat maakt dat het spel door blijft gaan.

Mijn observaties:



Ik leer hiervan over speelplekken:



Onderzoek dezelfde speelplek opnieuw op een moment dat de kinderen er niet spelen.

- Kijk op ooghoogte van de kinderen, ga door de knieën, ga liggen op je rug, ga liggen op je buik; wat zie je, wat lokt uit?
- Voel met je lijf, raak aan met je handen; wat is spannend, eng, uitnodigend?
- Luister met je ogen dicht terwijl je zit, ligt, staat, loopt; wat had je nog niet waargenomen?

Mijn observaties:



Als ik mijn eigen ervaringen vergelijk met wat ik de kinderen zie doen dan valt mij op



SPELOBSERVATIE

Spreek met een collega af om het spel van kinderen buiten te observeren. Volg de kinderen in hun spel. Wat hoor je? Wat zie je gebeuren en wat nog meer? Herken je het? Wat leer je van de kinderen? Wat leer je over deze kinderen? Schrijf/teken al je ervaringen.

Wissel jouw ervaringen uit met een collega. Wat heeft zij gezien, gehoord en geleerd? Wat heb jij niet gezien, gehoord en geleerd? Volg nogmaals het spel en kijk met de ogen van jouw collega en luister met haar oren. Schrijf/teken nieuwe ontdekkingen.

Mijn spelobservaties:



Nu ik met de ogen van mijn collega kijk en met haar oren luister, zie en hoor ik:



HET SPEL BINNEN IN VERGELIJKING TOT BUITEN

Waar werk jij met jouw kinderen? Maak een plattegrond van de binnen- en buitenruimte. Teken of schrijf in de plattegrond het type spel dat je waarneemt.

Speltypen (11):

- **Sensomotorisch spel** - spelend bewegen, zoals kijken naar eigen handen, luisteren naar vogels, zwaaien en trappelen, kruipen, rennen en sluipen, reiken en grijpen, klimmen en klauteren.
- **Sensopathisch spel** - spelend zintuiglijk ervaren met ongevormd materiaal, zoals spelen met water, zand, modder en klei.
- **Verkennend spel** - spelend eigenschappen van materialen onderzoeken, zoals in en uit, laten rollen van kastanjes, buigen en breken van takjes, geluid van vallende eikels en lopen door bladeren.
- **Constructiespel** - spelend construeren, zoals stapelen met blokken, olieballen bakken, tunnels graven en bouwen met takken.
- **Doen-alsof spel** - spelend handelingen van volwassenen nabootsen, zoals soep maken, thee drinken, vegen en een stokje gebruiken om je haar te kammen.
- **Fantasie- en rollenspel** - spelend een eigen verhaal maken, zoals de boomstam gebruiken als trein, een heg gebruiken als winkelschap, de zandbak als huis, een stok als vliegbezem.

Bespreek met elkaar:

- Welk spel je binnen en welk spel je buiten ziet.
- Welk spel je zowel binnen als buiten ziet.
- Welk spel je alleen binnen of alleen buiten ziet.
- Wat leren jullie over de spelmogelijkheden in de binnen- en buitenruimte?
- Waar zijn jullie tevreden over?
- Waar zien jullie kansen om het spel van de kinderen te verrijken?



3 FATIMA NIETS DOEN IS OOK IETS DOEN



Tegen de rand van de zandbak, op de grond, zit Tycho. Hij heeft iets in z'n hand. Ik loop naar Tycho en ga vlakbij hem op de rand van de zandbak zitten. Ik zie dat hij een blaadje in zijn hand heeft. Tycho stopt het in z'n mond en trekt een vies gezicht. "Da's niet lekker, he?" zeg ik. "Blaadjes smaken niet zo lekker, he?" Tycho probeert het nog eens en weer trekt hij een vies gezicht. Mijn handen gaan naar Tycho's mond om het blaadje

uit zijn mond te halen, maar ik doe het niet. Ik weet dat het blaadje niet gevaarlijk is en dat Tycho het niet zal doorslikken. Inderdaad, Tycho stopt zijn hand in z'n mond en haalt wat eerst een blaadje was tevoorschijn. Hij bekijkt het verfrommelde, slijmerige goedje nog eens goed. "Gatver" denk ik. Tycho verliest al snel zijn aandacht voor het goedje in zijn hand en is alweer op weg, op naar een nieuwe ontdekking.

Ik sta zelf nog even stil bij dit moment, bij hoe vies ik dit vind en bij mijn aarzeling, haal ik wel of niet het blaadje uit Tycho's mond en bij mijn besluit om het niet te doen. Ik vind het belangrijk dat kinderen nieuwsgierig zijn en dingen uitproberen, dat zij zelf leren ontdekken wat kan en wat niet.



WAT DOE JE ALS KINDEREN AAN HET SPELEN ZIJN?

Wanneer hebben jonge kinderen jou echt nodig? Dit is een belangrijke vraag als je kinderen zelf wil laten spelen. Op je handen zitten, zoals Fatima doet, kan een goede pedagogische keuze zijn om kinderen in hun spel te laten, om kinderen op hun kind-eigen-wijze te laten experimenteren, ontdekken en ervaren.

Kinderen zijn creatief, meer dan volwassenen vanuit hun volwassen-perspectief denken. Hierdoor kan dit kind-eigen-perspectief vaak z'n werk niet doen. Ga maar na, er zijn allerlei regels en protocollen waaraan pedagogisch medewerkers zich moeten houden. Er is een pedagogisch programma met pedagogische doelen om aan te werken. De aandacht gaat al snel uit naar wat er allemaal moet gebeuren, naar de activiteiten die op het dagprogramma staan en minder naar het-kind-eigen-perspectief, naar de kind-eigen-wijze van denken en doen.

Emotioneel en fysiek veiligheid bieden

Spel hoort bij de kindertijd. Dit is hoe jonge kinderen in de wereld staan. In spel brengen kinderen hun kind-eigen-wijze van denken en doen tot uitdrukking, en juist deze kind-eigen-activiteiten, dit zelf doen, zelf uitzoeken, zelf ervaren, zelf vallen en opstaan, zelf bedenken, zelf vertrouwen en zelf begrenzen, dragen bij aan leren en ontwikkelen, aan groter groeien (7,12). In spelbegeleiding hebben pedagogisch medewerkers de taak om kinderen te ondersteunen om op hun kind-eigen-wijze te spelen. Er moet in spel ruimte zijn voor het zelf onderzoeken, zelf voelen, zelf proberen, en zelf uitdenken. Pedagogisch medewerkers geven kinderen deze ruimte door emotioneel en fysiek veiligheid te bieden.

Nabij zijn

Nabij zijn zonder iets te doen, zonder gelijk in te grijpen, af te leiden of te helpen, zorgt voor een veilige omgeving. Emotioneel veilig door het vertrouwen dat je toont in het kind, in de kinderen en in de omgeving. En fysiek veilig doordat je dichtbij genoeg bent om in te grijpen als dit echt nodig is.



Nabij zijn zonder het spel te onderbreken, zorgt ervoor dat kinderen in hun spel kunnen komen; zeer betrokken kunnen spelen en intens kunnen leren. Het spel is van het kind en niet van een volwassene die vertelt wat je kunt of moet doen, of die je vraagt hoe het gaat en je zo uit je concentratie haalt (6,8).

Niets doen kan lastig zijn. Tenslotte ben je er om voor de kinderen te zorgen en ze te helpen. Je bent het zo gewend om toch even naar het spel te vragen of in te grijpen. Door steeds te beseffen wat je kinderen geeft als je niet-iets-doet, namelijk de kans om het zelf te doen en zelf te ontdekken, wordt 'niets doen' steeds makkelijker.

DE KUNST VAN HET NIETS DOEN

Denk terug aan een situatie waarin je, net als Fatima, niet ingreep en een kind iets zelf liet ontdekken. Weet je nog waarom je niet ingreep?

- Ik greep niet in omdat
-
- Ik gaf het kind/de kinderen zo de kans om
-
- Ik vond het wel/niet moeilijk om niet in te grijpen omdat
-
- Ik heb ervan geleerd dat
-
-

IN GESPREK OVER NIETS DOEN ALS PEDAGOGISCHE HANDELING

Geef je boekje aan een collega en vraag haar:

- Te lezen wat jij hebt opgeschreven.
- Welke kansen kinderen zo krijgen om zelf te ontdekken en zelf te ervaren.
- Deze kansen op te schrijven bij jouw situatie (p. 28).

Laat minstens vijf collega's hun reactie in jouw boekje schrijven. Bekijk wat erbij is geschreven; wat verrast je, wat verbaast je?



Het verrast me dat



Het verbaast me dat



Deel je ervaringen in een teamoverleg en maak afspraken over het gebruik van de buitenruimte.



4 SANDRA MET VALLEN EN OPSTAAN



Ik sta met collega Marieke te praten als ik in mijn ooghoek zie dat Sanne op de driewieler van 'de berg' af wil en met driewieler en al naar beneden dreigt te rollen. Ik kan haar net opvangen. Ik moet om mezelf lachen. Marieke en ik hadden het er net over hoe belangrijk het is om los te laten en niet in te grijpen. En daar ren ik weer achter een kind aan! Even later is Sanne

van haar fietsje afgestapt en probeert nu de fiets de berg op te duwen. "Gaat het, Sanne?" "Nee" antwoordt Sanne. "Zal ik je helpen?" vraag ik. "Nee" antwoordt Sanne resoluut. Er blijft niets anders over dan dat ik haar en haar geploeter met het fietsje gadesla.

"Je mag niet met de fiets op de berg" roept vriendinnetje Emma. Ze loopt naar Sanne en probeert haar van de fiets te trekken. Voordat ik iets kan doen, heeft Sanne haar weggeduwd en ligt Emma op de grond. Ze huilt. Ik neem Emma op schoot en luister naar haar beklag over Sanne. "Sanne duwt!"

Intussen is Sanne met fiets en al omgevallen, ze staat op en roept: "gaat niet". Ik droog de tranen van Emma en niet veel later fietst Sanne ons voorbij.

Ik vind het moeilijk om niet te snel in te grijpen, het zit bij mij zo ingebakken. Bovendien is het mijn taak. Het is mijn verantwoordelijkheid dat de kinderen niets overkomt. Maar ik gun ze de kans om een bult te vallen. Kinderen leren nou eenmaal door vallen en opstaan.

Wij hebben het hier vaak over met elkaar. Wij zijn zo verschillend in wat wij toelaten en wat niet. De een is wat makkelijker dan de ander, vooral als het gaat om hoe nat of vies een kind buiten mag worden. En of het zand wel of niet uit de zandbak mag.



OMGAAN MET RISICO'S

Sandra en ook Fatima moeten een goede inschatting maken van de risico's, want Sanne loopt het gevaar zichzelf te bezeren als ze met haar fietsje van de heuvel afrolt, en Tycho loopt het risico een 'verkeerd' blaadje in te slikken.

Sandra worstelt met hoe beschermend ze moet zijn. Fatima twijfelt of ze kan vertrouwen op het vieze gezicht dat Tycho trekt wanneer hij het blaadje in zijn mond heeft, of dit teken genoeg is om hem het vertrouwen te geven dat hij dit zelf kan regelen.

Het zorg hebben voor de emotionele en fysieke veiligheid van de kinderen staat soms op gespannen voet met de exploratiedrang van de kinderen zelf. In het portret van Sanne is dit goed zichtbaar. Sanne laat duidelijk merken dat ze geen hulp wenst. Ze wil het zelf doen. Sandra probeert Sanne bewust deze ruimte te geven.

Risicospel

Kinderen zoeken uit zichzelf risico's op. Dit spelen met risico's is iets dat ze van nature doen. Ze kijken of ze ergens op en weer af kunnen kruipen. Ze onderzoeken hoe hoog ze durven klimmen, hoe snel ze kunnen fietsen en hoe lang ze hun balans houden op een stam of richel. Ze zwiepen met takken of ze 'verdwijnen' uit het zicht van volwassenen. De spanning dat het fout kan gaan en de opluchting dat het toch goed afloopt, geeft plezier en maakt dat kinderen risicovol spel steeds opnieuw blijven spelen (13).

Spelen met risico's betekent je grenzen leren kennen, je grenzen leren markeren en je grenzen leren verleggen. Spelen met risico's is belangrijk voor het ontwikkelen van zelfvertrouwen en weerbaarheid. Je ontdekt (toch) iets te kunnen. Je ervaart dat je kunt vallen, je pijn kan doen, en dat je weer kan opstaan en kan doorgaan om het opnieuw te proberen.

Vertrouwen hebben

Spelen met risico's vraagt van pedagogisch medewerkers om vertrouwen te hebben in de kinderen en minstens zo belangrijk te vertrouwen op zichzelf, dat je een goede inschatting weet te maken van het gevaar (14).

Wat belemmerend werkt in het risicospel van kinderen kan jouw spanning zijn, dat je de kans dat iets gebeurt te spannend vindt. Wat daarbij mee kan spelen zijn regels en protocollen die voorschrijven wat wel en niet mag. Ook de gedachte dat ouders het niet goed vinden, kan voor spanning zorgen.

Wat daarbij helpt is kennis van de kinderen; hoe zij spelen, hoe zij hun grenzen bewaken en wat zij nodig hebben. En kennis van de buitenomgeving; welke speluitnodigingen er zijn op het plein, welke risico's dit met zich meebrengt en welke gevaren?

Wat helpt is dat je je voorbereidt op vragen van ouders en anderen. Dat je kan uitleggen welke kansen je kinderen wilt geven en waarom, en dat je je bewust bent van de risico's die er kunnen zijn en hoe je hiermee omgaat.



DE KUNST VAN VERTROUWEN

Ga eens na wat laat je wel en wat laat je niet toe?

Ik heb de neiging om kinderen te veel/te weinig te beschermen omdat



ONDERZOEK JOUW GRENZEN



VINK AAN ALS JE INGRIJPT EN LICHT JE KEUZE TOE



Hard rennen omdat



Snel fietsen of steppen omdat



Ruiken aan bloemen omdat



Hoog klimmen omdat



Stoeien omdat



Uit het zicht spelen omdat



Spelen met takken omdat



Kriebelbeestjes vastpakken omdat



Muntblaadjes knippen met een schaar omdat



.....



.....



ONDERZOEK JOUW HANDELEN OP HET PLEIN

Op welke momenten grijp je in en waarom doe je dit? Vind je het juist wat je hebt gedaan, of doe je het een volgende keer anders?

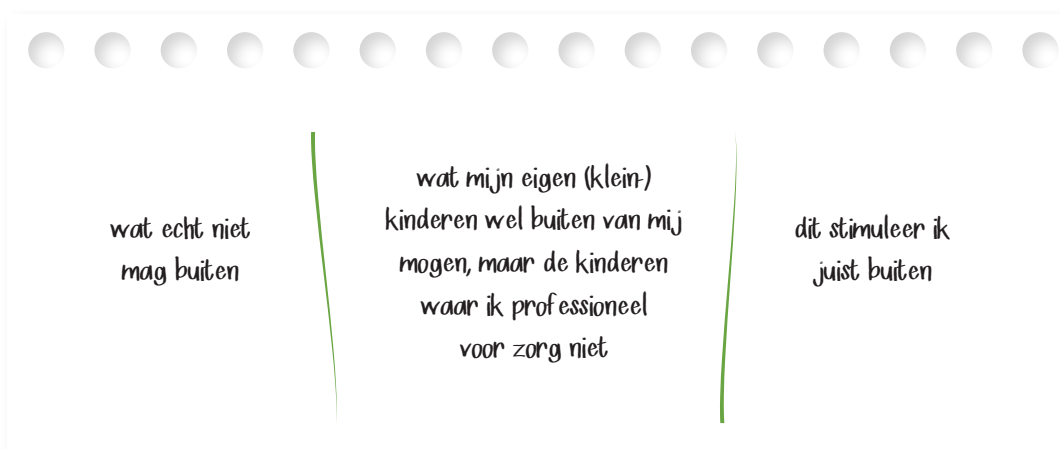
Ik grijp in als

Achteraf vind ik dit wel/niet juist omdat

De volgende keer ga ik

IN GESPREK OVER RISICOSPEL IN DE BUITENRUIMTE

Leg een flap op tafel en verdeel het in drie vlakken. Zet de tafel zo neer dat jullie er omheen kunnen lopen. Loop met elkaar in stilte om de tafel en noteer in de vakken de meningen en gedachten die in je opkomen over risicospel in de buitenruimte. Alles is goed. Laat je inspireren door wat anderen opschrijven en vul aan.



Het-om-de-tafel-heen-lopen zorgt ervoor dat de gedachten blijven komen. Het is nog niet de bedoeling om met elkaar te overleggen. Eerst alle gedachten en visies verzamelen.

Wanneer je met elkaar merkt dat er geen nieuwe dingen meer op het papier komen, is het tijd om in gesprek te gaan. Wat valt je op? Waar ben je nieuwsgierig naar? Stel elkaar vragen, vooral veel vragen! Dan krijg je te horen waarom collega's iets hebben opgeschreven, waar zij staan en wat zij belangrijk vinden in risicospel.

Door dit gesprek krijgen jullie zicht op de ideeën die er zijn over kansen en grenzen van risicospel. Hoe willen jullie als team omgaan met risicospel in de buitenruimte. Maak hierover afspraken op basis van het gesprek.

TEMAFSPRAKEN RISICOSPEL

A sheet of white paper with a hole-punch top edge, featuring 15 circular holes. The paper is ruled with horizontal lines, providing space for writing notes.



VERTROUWEN IN DE BUITENRUIMTE

Op een centrale plek buiten krijgt iedereen een zakje met rode, oranje en groene lintjes. Met het zakje ga je alleen de buitenruimte verkennen.

Je hangt een groen lintje op plekken en plaatsen waar kinderen goed zelf kunnen spelen. Je hangt een oranje lintje op plekken en plaatsen waar je twijfelt of kinderen daar goed zelf kunnen spelen.

Je hangt een rood lintje op plekken en plaatsen waar kinderen niet zelf kunnen spelen. Als je klaar bent ga je terug naar de verzamelplek. Daar maak je een groepje van drie of vier collega's. Je loopt met elkaar langs de lintjes en bespreekt waarom je een groen, oranje of rood lintje hebt opgehangen. Kunnen jullie het eens worden?

Op welke vragen hebben jullie zelf geen antwoord? Schrijf deze op. Nodig een expert uit om jullie vragen te beantwoorden.

Vragen aan een expert



5 SHIRLEY VOLGEN EN STUREN



Het schemert nog als ik met collega Nikki De muizenspeurtocht uitzet. Deze speurtocht hebben we gisteren samen met IVN-vrijwilligers² bedacht. We willen de kinderen als muisjes de wereld laten onderzoeken en zo ook hun motoriek stimuleren. De kinderen die worden gebracht, kijken nieuwsgierig toe terwijl ze met papa of mama naar binnen lopen. Wij

leggen hoepels, boomstammen, een spoor van steentjes, een grabbelemmer en een touw neer. Na het-fruit-eten zeg ik: "We zijn allemaal muisjes die op avontuur gaan. We gaan jassen aan-doen en naar buiten." Buiten gaan Job en Milan gelijk van hoepel naar hoepel springen. Ik hoef het ze niet uit te leggen. In de laatste hoepel staat Job stil om te kijken waar hij nu heen kan. "Volg de steentjes maar tot boven op de berg. Daar staat een emmer, voel maar wat er in de emmer zit", zeg ik tegen Job. Job volgt de steentjes en de andere kinderen volgen Job. "Kijk, wij zijn muisjes, ga maar op je knieën zo klein als een muisje bij de emmer zitten", zeg ik nu tegen de groep. De peuters zijn enthousiast en gaan ervoor. Ik kan mijn fantasie heerlijk laten gaan in het verhaal van de muisjes en alle kinderen doen vol overgave mee.

²Vrijwilligers van het Instituut voor Natuureducatie (IVN) hebben kennis van en ervaring met natuur(educatie). www.ivn.nl



EDUCATIEF BUITENSPEL

Doelgericht sturen

Shirley en Nikki zetten doelbewust een speurtocht uit. Ze willen de kinderen gericht uitdagen en stimuleren om nieuwe ontdekkingen te doen en nieuwe vaardigheden te oefenen.

Ze hebben de speurtocht zo gemaakt dat de kinderen de tocht zelf kunnen doen en ervaren, hier en daar geholpen en aangemoedigd door de pedagogisch medewerksters.

De muizenspeurtocht is een voorbeeld van hoe pedagogisch medewerkers stukjes van de wereld zichtbaar kunnen maken voor de kinderen, hoe zij kinderen nieuwe woorden kunnen aanleren, kunnen prikkelen tot nieuwsgierigheid en kunnen stimuleren hun grenzen te verkennen. Pedagogisch medewerkers doen dit vooral door de activiteiten en initiatieven van de kinderen te volgen en daarop aan te sluiten en in te spelen (15). Ook Nikki en Shirley zijn gewend dit zo te doen. Een gerichte educatieve activiteit waarin je het doen en ervaren van de kinderen doelbewust stuurt, zoals in de muizenspeurtocht, is voor hen minder vanzelfsprekend.

De zone van naaste ontwikkeling

Kinderen doelbewust uitdagen om iets te doen en te ervaren dat zij zelf nog niet doen, kunnen en/of durven, is een belangrijke opdracht in het werk van pedagogisch medewerkers (2). Pedagogisch medewerkers die kinderen taken aanbieden die zij zelf net nog niet doen of kunnen, en daarbij precies zoveel hulp bieden dat de kinderen deze taken toch zelfstandig gaan doen/aankunnen, creëren belangrijke leermomenten voor kinderen. Het zijn leermomenten in de zogenaamde zone van naaste ontwikkeling (16). De positieve feedback van de pedagogisch medewerkers op de stappen die de kinderen in het onbekende zetten, ondersteunen de kinderen om door te gaan, het aan te gaan en het uit te proberen. Door de gerichte uitnodiging van de pedagogisch medewerkers om het nieuwe aan te gaan én de positieve ondersteuning, krijgen kinderen kansen om te leren. Zo klimmen de kinderen als het ware een stapje omhoog op de ontwikkelingsladder ('scaffolding') (18).

Educatief spel

In gerichte educatieve activiteiten met jonge kinderen dient er ruimte te zijn voor kindeigen initiatieven, voor spel. Als pedagogisch medewerkers te veel sturen, als de volwassen bedoelingen van de activiteiten voorop blijven staan, gaan kinderen zich aanpassen en dit remt hun ontwikkeling (8,17). Het begeleiden van educatieve activiteiten met jonge kinderen vraagt van pedagogisch medewerkers om evenwichtskunst. Zij moeten een balans vinden tussen volgen -het aan de kinderen overlaten, zodat kinderen in de educatieve activiteit zelf initiatieven kunnen nemen en tot spel kunnen komen-, en sturen -het doelbewust uitnodigen tot bepaalde activiteiten, waardoor kinderen nieuwe stappen zetten en ervaringen opdoen- (6,8). Je zou daarom beter kunnen spreken van educatief spel om te benadrukken dat er ruimte is voor het spel van het kind en voor de gerichte aandacht van de pedagogisch medewerker op leren en ontwikkelen.

Educatief buitenspel

De buitenruimte en meer in het bijzonder de natuur, biedt volop kansen voor educatief spel omdat een natuurlijke omgeving een krachtige spelomgeving is. Kinderen vinden er volop spelaanleidingen (10). Door dit buitenspel van kinderen te observeren, krijg je zicht op activiteiten die het spel kunnen verbreden en verdiepen. Zie je kinderen het vinden van balans onderzoeken dan kun je dit spel verrijken met een blote voetenpad waarin kinderen worden uitgenodigd om op verschillende manieren steeds opnieuw hun balans te vinden en te houden. Zie je kinderen zandbaksels maken, dan kun je hen uitnodigen om met verschillende zandsoorten te spelen en te onderzoeken hoe je de mooiste koekjes bakt. Naast kennis van de kinderen vraagt educatief buitenspel kennis van de buitenruimte, dat je weet welke speelleerervaringen er buiten mogelijk zijn. Deze kennis kun je verwerven door een periode samen te werken met een natuurexpert, iemand die verstand heeft van natuureducatie buiten, zoals IVN-vrijwilligers.



Door samen met een natuurexpert educatieve buitenactiviteiten te ontwikkelen en uit te voeren, krijg je zicht op wat er buiten allemaal mogelijk is. Een valkuil is wel dat je misschien vooral kijkt en luistert naar de natuurexpert, en je eigen kennis van en ervaring met de kinderen niet inbrengt (19). Door dit juist wel te doen, door jouw kindkennis toe te voegen aan de natuurkennis van de natuurexpert, kun je samen spelaanleidingen realiseren die leiden tot educatief buitenspel.

DE KUNST VAN HET VOLGEN EN STUREN

DE ZONE VAN NAASTE ONTWIKKELING

Vraag je collega een korte video-opname van jou te maken, terwijl jullie buiten met de kinderen zijn. Bekijk de opname op een rustig moment en noteer wat je jezelf allemaal hoort en ziet doen om de kinderen uit te dagen iets te doen en te ervaren dat zij zelf nog niet doen, kunnen en/of durven. Wat valt je op? Bij welke kinderen? Hoe kun je jouw vaardigheden uitbreiden? Deel dit met je collega. Bespreek waar je mee aan de slag wilt gaan. Spreek af wanneer je dit doet en vraag je collega direct mee te kijken en feedback te geven.

EVENWICHTSKUNST - VOLGEN ÉN STUREN

Observeer het buitenspel van de kinderen. Welk spel zou je willen verbreden of verdiepen binnen de zone van naaste ontwikkeling?



Ik zie de kinderen



Ik zou dit spel willen verbreden of verdiepen omdat



Bespreek dit met een natuurcollega, natuurouder of een andere natuurexpert, terwijl je door de buitenruimte loopt. Onderzoek samen hoe je dit spel zou kunnen verrijken tot een educatieve buitenspelactiviteit.

Dit ga ik doen



En zo zorg ik er voor dat ik tijdens de activiteit aandacht heb voor volgen en sturen



Voer de activiteit uit. Heb je balans kunnen houden?

Over balans houden tussen volgen en sturen heb ik geleerd



De volgende keer ga ik



Als pedagogisch medewerkster zet je verschillende vormen van pedagogisch handelen in als je met de kinderen buiten bent. Geef in de tabel hieronder aan hoe vaak je een handeling inzet en geef daar een voorbeeld bij. Vul de tabel verder aan. Bespreek de overeenkomsten en verschillen met je collega's. Wat valt op? Welke uitdagingen liggen klaar?

PEDAGOGISCH HANDELEN	SOMS	REGEL- MATIG	VAAK	VOORBEELD
(ver)zorgen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
een voorbeeld zijn	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
meespelen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
aanreiken van spelideeën	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
observeren	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
aanreiken van spelmaterialen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
(her)inrichten van de buitenruimte	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
volgen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
ondersteunend aanwezig zijn	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
structureren en grenzen stellen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
begeleiden van interacties tussen kinderen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
vertrouwen geven	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
uitleggen en praten	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
sturen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
ingrijpen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
educatieve activiteit uitvoeren	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	



6 LAURA HET GOEDE VOORBEELD



Ik sta te kijken en de rillingen lopen langs mijn rug. Ik houd echt niet van slakken! Het idee van zo'n vies glibberig beest op je hand... brr. En toch, Ruben en Minne hebben allebei een slijmerige slak op hun handjes en je ziet aan hun open mondjes en geconcentreerde blik hoe fantastisch zij dit vinden. Maartje, van het IVN, heeft slakken meegenomen in een mooie bak. De slakken

komen een tijdje bij ons logeren. In zo'n bak vind ik het wel oke.

Ik sta nog wat te mijmeren als Maartje mij aankijkt en vraagt: "Wil jij het ook proberen?" Ik aarzel en Maartje lacht naar mij. "Doe maar, de slak doet je echt niets", zegt ze nog. Vooruit dan maar, ik moet tenslotte het goede voorbeeld geven. Ik laat een slak, een grote met een mooi bruin huisje, over mijn hand kruipen. Maartje zit vlakbij en knikt bemoedigend naar me. Hardop verwoordt ze hoe het voelt een slak op je hand; nat, koud, glibberig, spannend... Ik vul haar aan, zeg wat ik voel en eerlijk gezegd het valt mij mee. Het helpt om hardop te zeggen wat er met me gebeurt, hoe het voelt. Nu wil Pien, die stilletjes naast mij staat, ook wel een slak vasthouden. Ze steekt haar handje voorzichtig naar me uit en ik verhuis mijn slak naar haar hand. Wat ben ik blij met deze stap van Pien, dit is een overwinning voor haar. Dingen die ze niet kent, zeker ook beestjes, bekijkt ze het liefst op een afstandje.

Wij zijn nog wel even bezig met de slakken en ik merk dat ik dat zelfs een leuke gedachte vind. Kom maar op met slakken, wormen, zand - ik heb mezelf overwonnen en ik heb de kinderen hierin iets te bieden!



GOED VOORDOEN OM GOED NA TE KUNNEN DOEN

In alles wat je doet ben je een voorbeeld

Laura weet dat zij een voorbeeld is voor de kinderen en dat het daarom uitmaakt wat zij doet en zegt. De kinderen zullen dit immers nadoen. Zo leren jonge kinderen, door te imiteren. Dit imiteren begint al vroeg. Denk maar aan het imiteren van geluiden en bewegingen door baby's. Als de imitatie voldoening geeft, gaat het kind dit vaker doen (21). Omdat jonge kinderen nadoen wat is voorgedaan, zijn pedagogisch medewerksters een rolmodel voor de kinderen. Zij kunnen de ontwikkeling van de kinderen in de groep in een bepaalde richting stimuleren (1,20). Hoe je reageert op een wesp die rondvliegt en hoe je nieuwsgierigheid toont voor iets dat je nog niet kent, is daarom van belang. In alles wat je doet, ben je een voorbeeld voor de kinderen. Ook in de aarzelingen die je ervaart, de angsten die je overwint en de trots die je hierin kan ervaren. Je neemt als pedagogisch medewerkster je eigen ervaringen en gevoelens mee. Je leert net als de kinderen van situaties die je meemaakt, en je kunt laten zien dat je deze ervaringen gebruikt in nieuwe situaties (19).

Over een drempel stappen

Je bewust zijn van je voorbeeldrol betekent dat je soms net als Laura in beweging moet komen en over een drempel moet durven stappen. Door de uitnodiging van Maartje kan Laura kijken of ze de slak op haar hand durft te hebben. Maartje is rustig, voor haar zijn slakken de gewoonste zaak van de wereld. Dit helpt Laura om de uitdaging aan te gaan en zelf de regie te nemen. Ze vindt het goed dat Maartje een slak op haar hand zet. Het benoemen van de ervaringen door Maartje maakt haar rustiger. Het nodigt Laura uit om Maartje aan te vullen. En dan ziet zij Pien en kan nog een stap zetten. Dan lijkt het wel of ze slakken nooit eng heeft gevonden, zo makkelijk zet Laura de slak op de hand van Pien.

Maartje is een voorbeeld voor Laura en ondersteunt haar om nieuwe uitdagingen aan te gaan. En voor de kinderen werkt het net zo. Laura is hun voorbeeld, en omdat zij het verhaal met de slakken is aangegaan, durft Pien nu ook zo'n glibberig beest aan te raken.



DE KUNST VAN HET GOEDE VOORBEELD GEVEN

SITUATIE	IK HEB BUITEN MOEITE MET	
<input type="checkbox"/> wormen, pissebedden, spinnetjes pakken	<input type="checkbox"/>	
<input type="checkbox"/> kikker pakken en vasthouden	<input type="checkbox"/>	
<input type="checkbox"/> met je handen in de (natte) aarde wroeten	<input type="checkbox"/>	
<input type="checkbox"/> een slak over je hand/arm laten kruipen	<input type="checkbox"/>	
<input type="checkbox"/> in een boom klimmen	<input type="checkbox"/>	
<input type="checkbox"/> op je billen in het natte gras zitten	<input type="checkbox"/>	
<input type="checkbox"/> olieballen van (nat) zand maken	<input type="checkbox"/>	
<input type="checkbox"/> tunnels graven in de zandbak	<input type="checkbox"/>	
<input type="checkbox"/> rustig blijven bij een wesp, bij, hommelt	<input type="checkbox"/>	
<input type="checkbox"/> schapen, koeien, paarden voeren en aaien	<input type="checkbox"/>	
<input type="checkbox"/> konijnen, hamsters vasthouden en aaien	<input type="checkbox"/>	
<input type="checkbox"/> en ook...		
<input type="checkbox"/>		
<input type="checkbox"/>		

DIT ZOU IK WILLEN DURVEN

DIT ZOU IK WILLEN KUNNEN

DIT ZOU IK WILLEN DOEN

Maak een afspraak met jezelf om een van deze drie uitdagingen aan te gaan. Hoe pak je dit aan en wat heb je hiervoor nodig?

SAMEN OVER EEN DREMPEL STAPPEN

Alle collega's vullen eerst het lijstje 'Ik heb buiten moeite met' (p. 46) in. Bespreek wat in het belang van de kinderen goed is om te durven, te kunnen en te doen. Onderzoek wie dit goed kan/durft, en wie dit graag zou willen leren kunnen/durven.

SITUATIE	WIL IK LEREN/ DURVEN	KAN/DURFT COLLEGA

wormen, pissebedden, spinnetjes pakken	<input type="checkbox"/>	
kikker pakken en vasthouden	<input type="checkbox"/>	
met je handen in de (natte) aarde wroeten	<input type="checkbox"/>	
een slak over je hand/arm laten kruipen	<input type="checkbox"/>	
in een boom klimmen	<input type="checkbox"/>	
op je billen in het natte gras zitten	<input type="checkbox"/>	
oliebollen van (nat) zand maken	<input type="checkbox"/>	
tunnels graven in de zandbak	<input type="checkbox"/>	
rustig blijven bij een wesp, bij, hommelt	<input type="checkbox"/>	
schapen, koeien, paarden voeren en aaien	<input type="checkbox"/>	
konijnen, hamsters vasthouden en aaien	<input type="checkbox"/>	



Nu weet je welke collega's jou, net als Maartje, kunnen helpen om iets te leren en/of iets te durven. Bedenk samen een activiteit waarin je deze uitdaging aangaat en spreek af wanneer je dit gaat doen.



7 INGRID SAMEN LEREN DOOR SAMEN TE WERKEN



Ik loop met Saskia van het IVN, en een paar peuters in het park. Saskia ziet een hommelmel over de grond lopen. Ze gaat op haar hurken zitten en zegt: "Wat is dat? Het lijkt wel een kriebelbeestje!". Willem, Ilse en Milena gaan ook op hun hurken zitten en kijken aandachtig. Jeremy en ik kijken op een afstandje. Ik merk dat ik wat schrik van het enthousiasme van Saskia.

"Een spin!" roept Willem. "Nee, joh, het is een wesp, geen spin" zegt Ilse. Willem kijkt teleurgesteld, maar geeft niet snel op en zegt: "Hij heeft haartjes."

Ik luister en kijk en vind het fantastisch hoe de kinderen kleine onderzoekers zijn. Ik merk dat Saskia's uitleg net iets te moeilijk is en ik besluit mee te doen. "Willem, jij dacht, hij heeft haartjes dus dan is het een spin?" zeg ik. Hij knikt en zit zowat met zijn neus in de hommelmel. "Wespen prikken" weet Ilse. "Mag ik hem aaien?" vraagt Milena. "Nee, joh dat kan toch niet!" zegt Ilse en ligt dubbel van het lachen. Jeremy is nieuwsgierig geworden en staat nu ook naar de hommelmel te kijken. Ik vraag de peuters waarom je hem niet kunt aaien en Ilse zegt: "Het is toch geen poes!" "Daar heb je gelijk in, maar hij heeft wel haartjes... Eigenlijk is het geen wesp, maar een hommelmel" zegt Saskia. Ik opper: "Zullen we eens een plaatje van een wesp en een plaatje van een hommelmel op de laptop opzoeken?" "Jaaaaa!!!" roepen de kinderen.

Ik ben verbaasd over mezelf, over hoe leuk ik het vind om zo met de kinderen bezig te zijn. Dat deed ik nooit omdat we kindvolgend werken. Dat je zelf een actievere rol kunt hebben, leer ik nu van Saskia. Zij werkt zo omdat zij peuters gericht iets wil leren over de natuur. De peuters begrijpen niet alles, net als nu, maar dat geeft niks. Het is heel leuk om ze actief iets bij te brengen, en iets nieuws en anders met ze te doen. Ik heb ook al een idee voor morgen; samen onder de boomstammetjes kijken, zien wat daar allemaal voor beestjes leven.



SAMENWERKEN SAMENLEREN

Open staan

De pedagogisch medewerksters zijn blij met de IVN-vrijwilligers die met hen en de kinderen in de buitenruimte komen werken. Ze waarderen hun kennis en ook de extra handen die helpen. Dit maakt het makkelijker om naar buiten te gaan, en al helemaal naar het park of het bos (19). IVN-vrijwilligers, zoals Saskia, werken op een andere manier met de kinderen dan de pedagogisch medewerksters. Ingrid ziet dat de activiteiten van Saskia veel weg hebben van lesjes. Ingrid zelf werkt niet zo, haar manier van werken is eerder kindvolgend dan kindsturend. Saskia brengt een nieuw perspectief in. Ingrid staat daarvoor open, zij is altijd op zoek naar manieren om haar werk beter te doen, ze ziet mogelijkheden in wat Saskia doet.

Leren door samenwerken

Wanneer pedagogisch medewerksters samenwerken met IVN-vrijwilligers wordt er over en weer van elkaar geleerd. De IVN-vrijwilligers leren bijvoorbeeld in te spelen op wat de kinderen doen en hun vooropgezette plan los te laten. De pedagogisch medewerksters leren bewust activiteiten aan te bieden. Zo is het Saskia die de kinderen op de hommel wijst, en Ingrid die het gesprek aangaat met de kinderen. Tegelijk ziet Ingrid hoe Saskia de kinderen bewust maakt van wat er in de omgeving te ervaren is, en hoort Saskia van Ingrid hoe zij inspeelt op wat zij de kinderen ziet doen en hoort vragen.

Je eigen werk verbeteren

De ander iets zien of horen doen, betekent niet dat jij dit zelf direct kunt toepassen. Het veranderen van je eigen manier van doen gaat niet vanzelf. Het vraagt dat je je openstelt voor de ander en durft te vertrouwen op elkaar en op elkaars expertise. In de samenwerking van Saskia en Ingrid, is Saskia de expert op het gebied van diertjes en Ingrid in de omgang met peuters. Dit weten en waarderen ze van elkaar.

Het vraagt verder dat je samen een bedoeling voor ogen hebt. Zo delen Saskia en Ingrid de wens om kinderen buiten waardevolle ervaringen te geven, en in de samenwerking voelen zij zich beiden verantwoordelijk om dit doel te behalen.

Het is nodig dat je jouw eigen rol en de rol van de ander in de samenwerking durft te bevragen. Dat je jezelf en de ander vragen stelt als: doe ik het goede; doen wij het goede; wat is zo anders; wat kan beter, en wat kan ik ervan leren (24). Door dit samen te bespreken, de leermogelijkheden te benoemen, en samen stil te staan hoe je nieuwe inzichten onder de knie kunt krijgen, versterk je met de samenwerking de kwaliteit van je werk.



DE KUNST VAN HET SAMENWERKEN

Als je een gastenlijst zou maken van mensen die je zou willen uitnodigen op het kinderdagverblijf om een dag of meerdere dagen mee samen te werken, wie zou daar dan opstaan? Waarom kies je deze gasten, wat kunnen de kinderen van ze leren, wat kan jij van ze leren en wat moet er worden geregeld om dit te kunnen realiseren?



EEN GASTENLIJST

- Vader
- Oma
- Tuinman
- Boer
- Bakker
- Muzikant



MIJN GASTENLIJST

-
-
-
-
-
-



8 NIKKI IN GESPREK OVER PEDAGOGISCHE KEUZES



Ik loop naar buiten, brrr echt warm is het niet. Het heeft de hele nacht geregend en nu miezert het nog een beetje. Maar, weer of geen weer, hier gaan we altijd naar buiten. Daar moest ik wel aan wennen toen ik hier kwam werken. Ik was dat niet gewend, maar collega's zeiden: "Het is zo mooi hoe kinderen regen en plassen vinden."

Ik zie dat Sam midden in een plas is gaan zitten. Sam kijkt op en zegt tegen me: "Ik ben nat!" met een grote grijns op zijn gezicht. Ja, dat zie ik ook wel, zijn broek is doorweekt en zijn

luier is volgezogen. Hij kletst met zijn handen in de plas, keer op keer. Hij draait zich om, steunt op z'n handen, billen omhoog, gaat staan en hobbelt naar een andere plas. Bij iedere beweging die hij maakt springen druppels van hem af. Zijn plezier is zo aanstekelijk dat ik moet lachen. Mijn collega's hebben gelijk; buiten met regen valt er zoveel te beleven! Alleen het is wel lastig uitleggen aan ouders. Die zijn er echt niet altijd blij mee.

Sam heeft intussen een plas in de zandbak ontdekt. Hij zit op zijn knieën in het natte zand en slaat met een handje in de plas. Soms zacht en dan weer harder en harder, helemaal in de ban van de rimpels en bubbels die in het water komen. Met zijn andere hand pakt hij wat zand en gooit het in de plas. Nog een keer, maar nu harder. Spetters vliegen rond, op zijn jas en op zijn gezicht. Dat wordt goed schoonmaken straks, want zijn ouders zullen misschien mopperen over vieze kleren.

Ondertussen hebben kleuterouders zich verzameld op het plein naast onze opvang. Ik voel hun ogen in mijn nek prikken. Ze kijken naar onze kinderen buiten in de miezer en wisselen wat woorden met elkaar.

“Kom Sam, wij gaan naar binnen, droge kleren voor je pakken”, zeg ik, maar Sam heeft andere plannen. Hij blijft zitten en gaat door met zand gooien in het water. “Ach joh dat komt later wel”, zegt mijn collega Karlijn die ook buiten is. “Vies is hij toch al en zo koud is het niet. Wij zorgen er wel voor dat hij droog en schoon mee naar huis gaat.” “Goed idee”, zeg ik. Het plezier waarmee Sam buiten in de plassen speelt, daar gaat het om. Ik loop naar binnen om mijn telefoon te pakken, dit is een mooie gelegenheid om wat plaatjes te schieten voor op de Facebookpagina.



MET OUDERS IN GESPREK

Ongemak over pedagogische keuzes in de buitenruimte

Nikki wil Sam graag de ruimte laten om zelf te ontdekken hoe een plas water voelt. Ze wil zijn exploratiedrang volgen en stimuleren, zoals ook past bij de manier waarop ze op het kinderdagverblijf met de kinderen werken. Maar Nikki voelt zich niet op haar gemak. Ze weet dat er ouders zijn die niet willen dat hun kind vies wordt en dat kan ze zich goed indenken. Haar ongemak wordt sterker als ouders kunnen zien wat de kinderen buiten aan het doen zijn en hoe pedagogisch medewerkers daarop reageren.

Met ouders in gesprek over pedagogische keuzes

Ouders zijn natuurlijk de eerst verantwoordelijken in de opvoeding van hun kinderen. Als zij hun kinderen naar de kinderopvang brengen, delen zij deze opvoeding met het kinderdagverblijf. Pedagogisch medewerkers hebben de taak om voor alle kinderen in de groep een opvoedingsklimaat te scheppen. Ouders moeten ideeën over de opvang en opvoeding van hun kind kunnen bespreken met pedagogisch medewerkers. En pedagogisch medewerkers hebben de taak om ouders te informeren over het pedagogisch beleid, over hoe zij de kinderen op de groep ondersteunen in gewoon-kind-kunnen-zijn en stimuleren in hun ontwikkeling (1).

Van pedagogisch beleid naar pedagogische praktijk

In de kinderopvang wordt vanuit een bepaalde pedagogische visie, of specifieker met een bepaald programma gewerkt. Voorbeelden daarvan zijn Sporen van Reggio Emilia, Célestine Freinet, Emmy Pikler, Wereldwijs en Piramide.

Vaak kiezen ouders bewust voor een bepaalde visie, maar een visie op papier kan anders overkomen dan hoe het in de praktijk werkt. Bijvoorbeeld als duidelijk wordt dat buitenspelen betekent dat je kind ook als het sneeuwt of hard regent naar buiten gaat. Of dat het betekent dat je kind vieze modder mag maken en daar middenin mag gaan zitten en zo vieze kleren krijgt. Hoe doe je dat dan met ouders, hoe leg je uit dat dit erbij hoort, een uitwerking is van het pedagogisch beleid? Als ouders er moeite mee hebben, is dat best spannend.

Samen opvoeden

Ouders en pedagogisch medewerkers willen hetzelfde, namelijk dat kinderen het fijn hebben in de opvang, zich er goed voelen en zich goed kunnen ontwikkelen. Hoe ouders vervolgens het opvoeden zien en hoe pedagogisch medewerkers dat zien, weten ze vaak niet van elkaar. Er worden vooral praktische zaken tussen ouders en pedagogisch medewerkers uitgewisseld, zoals wanneer de luier 't laatst is verschoond, wat er is gegeten en gedronken, en/of er nog bijzonderheden zijn (20).

Het is een kunst om samen op te voeden; samen over de dagelijkse gang van zaken in gesprek te zijn en samen te zorgen voor een goed en herkenbaar opvoedingsklimaat. Formeel is dit samen opvoeden in de *Wet Versterking Positie Ouders* met ingang van 2016 geregeld. Deze wet stelt dat ieder kinderdagverblijf met meer dan 50 kinderen een oudercommissie moet hebben en dat het pedagogisch beleidsplan van het kinderdagverblijf jaarlijks met de oudercommissie moet worden besproken. De *Wet Innovatie en Kwaliteit Kinderopvang* (1 januari 2018) stelt dat de pedagogische doelen uit de wet in het pedagogisch beleidsplan concreet moeten zijn uitgewerkt. De oudercommissie heeft adviesrecht over (wijzigingen in) het pedagogisch beleidsplan.

De winst van gesprekken met ouders over opvoeding

Oprechte gesprekken met ouders over 'het waarom' en 'het waartoe' van het pedagogische beleid en de pedagogische praktijk op het kinderdagverblijf zijn waardevol (22). Door op een gelijkwaardige wijze met ouders in gesprek te zijn over bijvoorbeeld buitenspelen en hoe dit er in de praktijk aan toegaat, ontwikkel je begrip en waardering. In zo'n gesprek kun je namelijk stil staan bij de wensen van ouders en hun opvattingen over buitenspelen. Je kunt uitleggen waarom buitenspelen belangrijk is, en samen met ouders nadenken over hoe dit het beste kan. Vaak geeft dit nieuwe ideeën en oplossingen voor zaken die spelen. Als de bedoeling helder is, kunnen ouders het beter begrijpen en meedenken, wat leidt tot steun en stimulans (26).



DE KUNST VAN HET IN GESPREK ZIJN



Wees creatief en bedenk hoe je ouders kan laten zien welke kansen jouw kinderen vandaag buiten hebben gehad om gewoon lekker kind te zijn, te spelen en welke ontwikkelprikkelers dit hen heeft gegeven.

ONGEMAKKELIJKE PEDAGOGISCHE KEUZES

Stel je bent een ouder en je haalt jouw dreumes op van het kinderdagverblijf. Je krijgt een tas met natte kleren in je handen gedrukt, terwijl de pedagogisch medewerkster zegt: "Hij heeft vandaag zo lekker buiten in de plassen gekropen!" Wat is je eerste gedachte? Wat is je eerste spontane reactie? En wat zou je de pedagogisch medewerkster willen vragen?

Stel je bent in gesprek met ouders. Zij willen niet dat hun kind nat of vies wordt. Welke argumenten gebruiken de ouders denk je? Waarom willen zij dit niet? Wat kan jij vanuit het perspectief van de kinderen inbrengen? En welke pedagogische waarden kan je benoemen? Waarom is buitenspel, waarbij je nat en vies wordt, betekenisvol voor jonge kinderen? Bedenk hoe je begripvol kunt zijn naar de ouders en met hen in een gesprek de voors en tegens kan onderzoeken.

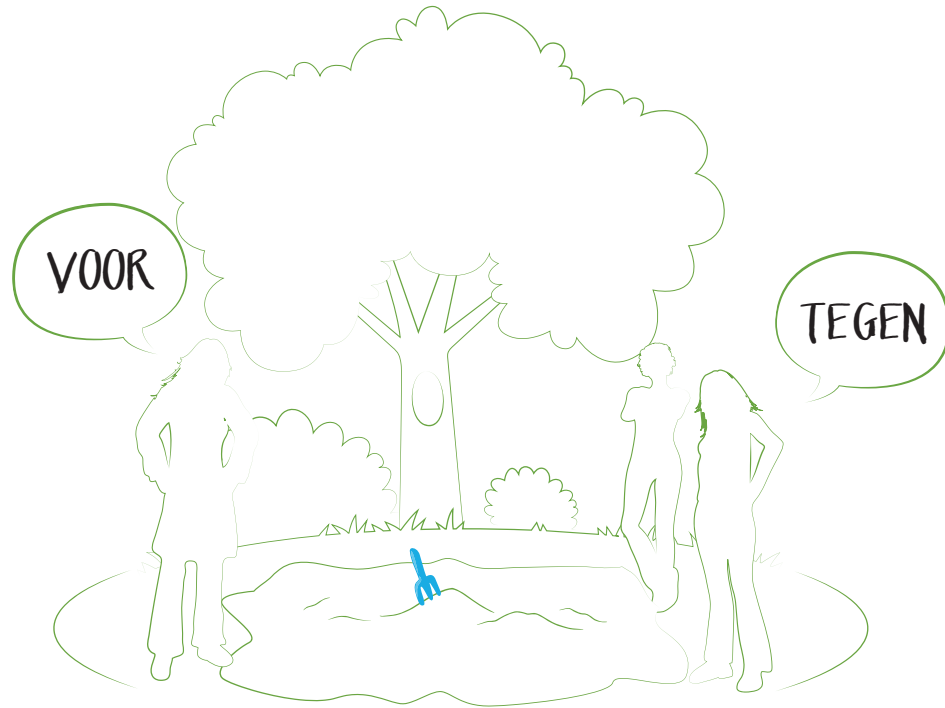


Laat een collega de rol van de ouder vervullen en oefen dit gesprek. Probeer tot een overeenstemming te komen zonder dat dit ingaat tegen het pedagogisch beleid van het kinderdagverblijf.



VIES WORDEN HOORT ERBIJ

Bespreek met het team de stelling 'vies worden hoort erbij'. Voorstanders van de stelling gaan links van de zandbak staan en tegenstanders rechts. Stel elkaar de vraag waarom je voor of tegen de stelling bent. Als je een goed argument hoort voor de andere positie, loop je naar de andere kant. Het kan ook zijn dat je een beetje opschuift op de denkbeeldige lijn tussen de voor- en tegenstanders. Waar sta je en waar staan de anderen als alles is benoemd?



Voer dan het gesprek een tweede keer, maar nu vanuit het perspectief van ouders. Leef je in en kies positie - voor of tegen de stelling 'vies worden hoort erbij'. Stel elkaar opnieuw vragen en verschuif van positie als de argumenten je overtuigen.

Wat levert deze perspectiefwisseling op voor jullie pedagogische visie op buitenspelen en de manier waarop jullie daarover communiceren met ouders?



9 LOLA ZIEN, INZIEN, DOEN EN OPNIEUW ZIEN



Ik kijk naar Sem, Jonas en Zeineb die in het gras op zoek zijn naar mieren. De fietsjes staan in de schuur en ik bedenk hoe makkelijk ik mijn gewoonte heb veranderd. Nog niet zo lang geleden zette ik voor het buitenspelen altijd de fietsjes buiten. Nu pak ik de fietsjes alleen nog als de kinderen erom vragen. Eraan vooraf ging een periode van teamgesprekken over hoe

we het buitenspelen zouden kunnen verrijken. We kwamen hier niet goed uit, maar door de samenwerking met IVN-vrijwilligers is dit veranderd. Zij hadden ideeën waar we zelf niet aan dachten, we deden met hen nieuwe ervaringen op. Zo kregen we nieuwe inzichten, in onze kinderen en in onze buitenruimte. Toen ging het snel. Het was net het duwtje in de rug dat wij nodig hadden. Met andere ogen keken we naar onszelf, en naar wat we buiten altijd deden; kon dat ook anders? Ik besloot als experiment een keer niet gelijk de fietsjes buiten te zetten, en tot mijn verrassing vroegen de kinderen er niet naar, er is buiten zoveel meer te doen. Sem komt naar me toe en laat me een blaadje zien. "Kijk!", zegt hij. Ik kijk eens goed naar het blaadje en zeg: "Wat een mooi spinnetje". Sem knikt en hobbelt terug naar Jonas en Zeineb. Ze zitten op hun hurken en turen naar de grond. Zeineb prikt met een stokje in de grond en kijkt aandachtig. Jonas zegt iets tegen haar en ze knikt. Het valt me op dat ze zo lekker samen aan het ontdekken zijn. Toen we de fietsjes nog buiten hadden, was er veel meer drukte buiten. Nu hoor ik veel minder gegil en ik hoef ook niet zoveel te waarschuwen. Wat mooi eigenlijk dat je met een kleine verandering al zoveel kunt doen. Ik voel het zonnetje, kijk om me heen en zie hoe de kinderen bezig zijn. Ik laat het gebeuren. Het is zo leuk om te zien wat de kinderen dan allemaal zelf ontdekken en doen.



LEREN

Groeien en ontwikkelen

De portretten laten zien dat kinderen en volwassenen in de buitenruimte ervaringen op doen. Ervaringen die zo krachtig kunnen zijn dat je spreekt van levensvormende ervaringen. Het zijn levenslessen die kinderen en volwassen vormen (8,23). Zoals Laura en Pien die voor het eerst een slakje op hun hand durven hebben. Voor Laura is dit niet alleen een overwinning op haarzelf. Het versterkt haar inzicht in wat zij voor kinderen betekent als zij dit voorbeeld geeft. Lola ontdekt dat nieuwe ideeën je op een heel nieuw spoor kunnen brengen. Doordat zij zich eerst openstelt voor de ideeën van de IVN-vrijwilligers en meebeweegt in voor haar nieuwe activiteiten, leert zij buiten spelaanleidingen zien die zij niet eerder gezien heeft. Als zij ziet hoe de kinderen hierop reageren, dan is zij om. Omdat zij voldoende vertrouwen heeft in zichzelf en in de kinderen, durft zij de kennis die zij met de IVN-vrijwilligers heeft opgedaan te gebruiken in andere situaties. Ze durft te experimenteren om te onderzoeken hoe zij dit het beste kan doen. Ze begint klein, gewoon een keer de fietsjes niet buiten zetten en kijken wat er gebeurt. Ze observeert het spel dat verandert, rustiger wordt, ze hoeft minder in te grijpen. De beweging van zien, inzien, doen en dan weer zien, zorgt voor leren in de zin van groeien en ontwikkelen, zowel bij Lola als de kinderen.

Verskillende manieren van leren

Er wordt vaak gedacht dat leren hetzelfde is als bijvoorbeeld informatie verzamelen uit boeken of luisteren naar leraren om dan vervolgens te laten zien dat jij dit nu ook weet, dat je hierover kunt vertellen en schrijven. Maar leren is meer. Als je spreekt over leren in de zin van groeien en ontwikkelen dan gaat het erom dat je leert gebruiken wat je weet. Dan betekent leren dat je nieuwe kennis en inzichten kan verbinden aan eigen ervaringen.

Dan betekent leren dat je voortbouwt op dat wat je weet en kan, en dit uitbouwt. Dit gaat niet vanzelf. Het vraagt dat je net als Lola met verschillende brillen naar jezelf kan kijken. Dat je kijkt met een nieuwsgierige bril; wat ben ik eigenlijk aan het doen? Dat je kijkt met een onderzoekende bril; wat gebeurt er als? Dat je kijkt met een kritische bril; wat zie ik gebeuren, is dit in lijn met mijn bedoeling, met ons pedagogisch plan?

En het vraagt dat je net als Lola durft te doen. Dat je durft te experimenteren, durft te vertrouwen, durft fouten te maken, durft zelf(ver)standig te zijn, durft uit te leggen waar je mee bezig bent, en durft terug te komen op zaken omdat je nu beter weet.

Als je zelf of met het team tot ander pedagogisch handelen wilt komen op grond van nieuwe inzichten, een visie op het begeleiden van jonge kinderen in hun ontwikkeling, dan is het goed je dit te realiseren. Weten wat je wilt is pas een eerste leerstap. Om de visie te kunnen leven in het dagelijkse werk met de kinderen zullen nog nieuwe leerstappen moeten volgen (24).

Leren doen

Je kunt op verschillende manieren dingen leren doen, namelijk door (19):

Patroongericht te leren, dit is leren door mee te doen met de gewoonten en gebruiken van anderen. Dit gebeurt bijvoorbeeld als je nieuw bent op een kinderdagverblijf. Je ziet dingen gebeuren; ouders krijgen een hand, pedagogisch medewerkers en kinderen hebben sloffen aan binnen en buiten worden regenplassen weggeveegd. Zo zijn onze manieren, het is vaak verrassend hoe snel je deze patronen als nieuweling overneemt.

Toepassingsgericht te leren, dit is het leren van specifieke procedures, technieken en vaardigheden. Je leert bijvoorbeeld hoe je met een digitaal schriftje het contact met ouders onderhoudt, of je leert hoe je een blote voetenpad maakt. Je leert alleen 'hoe' je het moet doen.

De vraag of dit het goede is om te doen, wordt niet gesteld.

Situatiegericht te leren, dit is leren waarbij je het pedagogisch handelen in een bepaalde situatie onderzoekt, zoals Lola die samen met haar collega's aan het ontdekken is hoe zij het buitenspelen kunnen verrijken. Je gaat op zoek naar nieuwe vormen, probeert deze uit en beoordeelt of dit het goede is om (erbij) te doen.

Horizongericht te leren, dit is leren gericht op het verschuiven van de bedoeling, de visie onder het pedagogisch handelen. Daar horen vragen bij als: waarom doe ik wat ik doe, wat hoop ik daarmee te bereiken, wat bereik ik niet, en hoe kan ik mijn eigen horizon verleggen om zo de ontwikkelmogelijkheden voor kinderen te verrijken. In het portret van Shirley komt deze vorm van leren naar voren. Nikki en Shirley zijn gewend om kindvolgend te werken. Kinderen sturen in aandacht en doen, is een pedagogische werkvorm die minder aansluit bij hun, door Reggio Emilia geïnspireerde, pedagogische visie. Nikki en Shirley ervaren echter de pedagogische waarde van 'sturen', maar zien ook dat de aanpak van de IVN-vrijwilligers niet goed aansluit bij hun kinderen. Ze verbinden de nieuwe inzichten over 'sturen' aan hun kennis over 'volgen', en komen zo tot nieuwe handelingsvormen waarin ook ruimte is voor een nieuw pedagogisch perspectief.

Een-leven-lang-leren

Leren als professional betekent dat je blijft nadenken over de pedagogische visie en dat je blijft leren nieuwe kennis en inzichten vorm te geven in het pedagogisch handelen. Hoe je dit kunt doen om het pedagogisch gebruik van de buitenruimte te versterken is in elk portret belicht, waarbij jij steeds bent uitgenodigd om in de spiegel te kijken; na te denken over je eigen visie en handelen; in gesprek te gaan met collega's, en te onderzoeken hoe je deze kennis gebruikt in de begeleiding van de kinderen in de buitenruimte.



DE KUNST VAN HET IN DE SPIEGEL KIJKEN



LEREN

WAT BEN IK BUITEN AAN HET DOEN? NU IK ER OVER NADENK

Patroongericht leren

In welke gewoonten en gebruiken ben ik zomaar gestapt?

Toepassingsgericht leren

Welke vaardigheden, technieken, methoden en procedures ben ik gaan gebruiken?

Situatiegericht leren

Wat ben ik gaan doen om mijn pedagogische ideeën beter tot recht te laten komen?

Horizontgericht leren

Wat ben ik anders gaan doen omdat mijn pedagogische ideeën veranderden?

OOST ZUID WEST NOORD - REFLECTIE

- Ga samen met een collega naar de buitenspeelplek. Laat je inspireren door wat je buiten aantreft. Maak met wat voorhanden is een schilderij of bouwwerk. Doe dit op een plek waar je er van alle kanten naar kunt kijken. Vertel hardop wat je doet/ziet/denkt bij het maken van het schilderij/bouwwerk.
- Het schilderij/bouwwerk staat symbool voor jouw pedagogisch handelen in de buitenruimte voor nu en voor de toekomst. Bekijk het vanuit de 4 windrichtingen, begin bij oost. Bekijk het vanuit het oosten. Je collega stelt jou de vraag die hoort bij oost (zie p. 64). Je onderzoekt het antwoord op deze vraag. Je collega helpt je en schrijft in steekwoorden op wat je zegt. Ben je klaar dan ga je door naar zuid, dan west en tenslotte noord.
- Nadat je alle windrichtingen hebt gehad, verander je iets aan je schilderij/bouwwerk zodat het beter past bij wat je wilt leren, bij waarin je wilt groeien als het gaat om jouw pedagogisch handelen buiten.
- Rond af door aan je collega te vertellen wat deze opdracht duidelijk heeft gemaakt en wat je er mee gaat doen. Je collega schrijft dit voor je op.

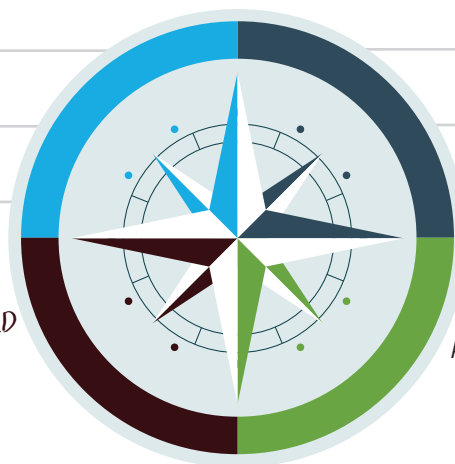


NOORD - DE ROEP VAN DE TOEKOMST

Als je bouwwerk/schilderij er is om van te leren en door te groeien, wat wil je leren?

OOST- DE ROEP VAN DE LIEFDE

Als je bouwwerk/schilderij er is om van te houden, waar houd je van?



WEST - DE ROEP VAN HET AFSCHEID

Als je bouwwerk/schilderij er is om los te laten, wat laat je los?

ZUID - DE ROEP VAN HET INZIEN

Als je bouwwerk/schilderij er is om onder ogen te zien wat in de weg staat om vooruit te komen, wat staat in de weg?

Deze opdracht is een variatie op de 'Four Direction Reflection' (www.presencing.com).



EN DAN OOK NOG... INSPIRATIE TOT BUITENSPEL

Hieronder delen wij graag ter inspiratie de ervaringen van de pedagogisch medewerkers van de twee kinderdagverblijven met je.

Slakken op bezoek

De IVN-vrijwilligers brengen levende slakken en lege slakkenhuisjes mee. Samen met de kinderen bekijken we de slakken goed en houden we ze vast. De slakken blijven een maand bij ons logeren in een plastic aquarium. Zo kunnen we zien hoe de slakken tegen de plastic wand omhoog kruipen. We leren de slakken verzorgen. Na een maand laten we de slakken weer vrij. Samen met de kinderen zoeken we fijne slakkenplekjes.

www.kleutergroep.nl/Herfst/diversen/slakken.pdf

Naar het park wandelen

Als we naar het park wandelen, gaan we eerst bij de eendjes in de vijver kijken. Daarna gaan we op zoek naar natuurlijke materialen voor een natuurschilderij. De kinderen komen met bloemen, takjes en blaadjes aan. Een van de kinderen vindt een prachtige veer. We leggen de materialen zo op een karton dat er een mooi schilderij ontstaat. Dan plakken we de materialen vast en nemen het mee om op te hangen in de groep. Als we teruglopen, zingen we gezellig liedjes. www.natuurmonumenten.nl/kinderen/speeltips/natuurschilderij-maken-0

Waterproefjes

Het is een heerlijke warme dag als de IVN-vrijwilligers komen met heel veel spullen om proefjes te doen. Met de kinderen experimenteren we met spulletjes die drijven en zinken in een grote plastic bak. We proberen ook olie en water te mengen en we kijken naar druppels kleurstof die in het water vallen.



Kriebelbeestjes zoeken

In de tuin liggen grote boomstammen. De IVN-vrijwilligers gaan met de kinderen op zoek naar kriebelbeestjes onder de boomstammen. Wij vinden pissenbedden, spinnetjes en een loopkever. Met de kinderen zingen wij 'Hansje pansje kevertje' en 'Katrijntje'.

nioo.knaw.nl/nl/bodemdierendag

Kikkervisjes op bezoek

De IVN-vrijwilligers hebben kikkervisjes mee. Ze leggen ons uit hoe wij de kikkervisjes kunnen verzorgen. Wij laten ze los in de watertafel. De kinderen mogen ze met netjes vangen en bekijken. Als ze uitgekeken raken, wat niet snel gebeurt, gaan wij met zijn allen als kikkers rond springen. Fatima maakt het extra spannend door te doen alsof ze de ooievaar is die kikkers wil eten.

Modder

Het is niet zulk mooi weer als wij buiten modder gaan maken en met onze blote voeten in de modder gaan staan. De kinderen gaan zelf op zoek naar regenplasjes in de tuin. Als we alle voeten hebben afgespoeld, lopen we nog even met onze blote voeten in het gras. In de baby-groep laten we de voetjes lekker opwarmen in een bak warm water nadat de kinderen met hun blote voeten in de modder hebben gespeeld. www.ivn.nl/modderdag

Takken en boombast

De kinderen voelen aan de bast van takken die de IVN-vrijwilligers naar het kinderdagverblijf hebben meegenomen. Daarna wandelen we naar het bos. Daar gaan we zelf op zoek naar takken om aan te voelen. Na een uur is de koek op. De kinderen gaan op in hun eigen spel.

www.bomenstichting.nl/infotheek-en-faq



Natuurschatten

We maken een schatkist voor onze natuurschatten. De kinderen verven eierdozen in vrolijke kleuren. Als de eierdozen drogen gaan wij buiten op zoek naar schatten om erin te doen. De kinderen vinden bloemetjes, steentjes, takjes en andere natuurschatten om in hun doosje te bewaren. Het idee van de IVN-vrijwilliger is om de kinderen op kleur te laten sorteren. Dit is te veel gevraagd van onze kinderen. Maar de lol is er niet minder om. Trots laten de kinderen hun schatten zien aan opa's en oma's die de kinderen komen halen.

Zintuigen prikkelen

De baby's krijgen buiten op een kleed bakjes met een mengsel van couscous en lavendel. Eerst droog en daarna gemengd met water om te ruiken en te voelen. Het natte mengsel levert een plakkerige boel op. De ene baby gaat hier helemaal in op, een ander vindt het vervelend. Binnen strelen en kriebelen we de baby's met veertjes. De veertjes gooien we ook met een doek omhoog en laten we naar beneden dwarrelen, terwijl de baby's kijken. Met rietjes blazen we zachtjes lucht op handen en voeten, en soms zelfs heel voorzichtig in het gezicht.

Rupsen en vlinders

Nadat ik 'Rupsje nooit genoeg' heb voorgelezen, gaan we met de IVN-vrijwilliger op zoek naar rupsen in de tuin. Rupsen kunnen we niet vinden, wel heel veel blaadjes die rupsen lekker vinden. We besluiten zelf een rups te zijn, we kruipen door het gras, we zitten heel stil in ons coconnetje, om daarna vrolijk door de tuin te fladderen. www.vlinderstichting.nl



Blote voetenpad

De IVN-vrijwilliger heeft een blote voetenpad van zes meter lang gemaakt. Het is een raster van hout met vakken van 50 bij 50 centimeter. Met de kinderen vullen wij elk vak met een bepaald type natuurlijk materiaal, zoals hooi, bladeren, stenen en dennenappels. Dit doen de kinderen met veel plezier, maar er op blote voeten overheen lopen is een ander verhaal. Ik doe het eerst voor en daarna volgt een aantal kinderen. Aan het eind van de ochtend heeft iedereen over het pad gelopen. www.doenkids.nl/blote-voetenpad

Tekenen met zand

Buiten op tafel hebben wij bakjes gezet met bosaarde, strandzand, rivierzand en schelpenzand. Het idee is dat de kinderen gaan voelen en de verschillen ontdekken. De kinderen hebben een ander plan en gaan er spontaan mee 'tekenen'. Op de ondergrond van zwarte bosaarde maken ze voorzichtig patronen met het lichtgekleurde zand. Sommigen gaan wat woester te werk en mengen alles lekker door elkaar.

Boontjes planten

Met de kinderen hebben we bruine bonen en zonnebloempitten in wc-rollen geplant. Nu verzorgen wij ze goed en wachten af wat er gaat groeien. www.biobudget.nl/tip/tuinieren-met-wc-rolletjes

Vogelnestjes

We lezen eerst een verhaal over een vogelnestje. Dan maken de kinderen zelf vogelnestjes in een mandje met mos, gras en schapenwol. Daarna naar buiten om voor de vogels materialen in de heg te verstoppen die zij voor het bouwen van hun nestjes kunnen gebruiken. We vliegen zelf rond over het plein stevig wapperend met onze armen. Het is koud, guur weer, maar wij zijn al drie kwartier buiten! Weer binnen speelt een aantal kinderen met het natuurlijk materiaal dat op de grond ligt. www.vogelbescherming.nl

LITERATUUR

- 1 Fukkink, R. (eindred.) (2017). *Pedagogisch curriculum voor het jonge kind in de kinderopvang*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- 2 Wells, N.M. & Evans, G. W. (2003). Nearby nature: A buffer of life stress among rural children. *Environment and behavior*, 35(3), 311-330.
- 3 Chawla, L. (2007). Childhood experiences associated with care for the natural world: A theoretical framework for empirical results. *Children Youth and Environments*, 17(4), 144-170.
- 4 Fischer, M. H., & Zwaan, R. A. (2008). Embodied language: A review of the role of the motor system in language comprehension. *The Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 61(6), 825-850.
- 5 Prins, J & Hovinga, D (2017). *Hoofd, schouders, knie en TAAL. Over de voetafdruk van onze ervaring in onze taal en ons denken*. Leiden: Lectoraat Natuur & Ontwikkeling Kind.
- 6 Hovinga, D. (2013) *Van deadline naar lifeline: Natuur een groeirimte voor kinderen*. Leiden: Hogeschool Leiden.
- 7 Elkind, D. (2007). *The power of play; Learning what comes naturally*. Berkeley: Da Capo Press.
- 8 Singer, E., & de Haan, D. (2013). *Speels, liefdevol en vakkundig: theorie over ontwikkeling, opvoeding en educatie van jonge kinderen*. Amsterdam: SWP.
9. Verdrag Inzake de Rechten van het Kind (1989). New York: Verenigde Naties.
10. Peters, E. & Hovinga, D. (2016). *Met je billen in het zand. Zien hoe de omgeving het spel van kinderen vormt*. Leiden: Lectoraat Natuur & Ontwikkeling Kind.
- 11 Stichting Leerplan Ontwikkeling (z.d.). *Spel en spelontwikkeling. Deel 1: Theoretische uitgangspunten. Speciaal onderwijs*. Enschede: Stichting Leerplan Ontwikkeling. p. 21-43.
- 12 Boland, A. (2015). Niet leren zonder spelen. *Veerkracht*. 12(2), 24-27.
- 13 Sandseter, E. B. H. (2009). Characteristics of risky play. *Journal of Adventure Education & Outdoor Learning*, 9(1), 3-21.

- 14 Rooijen, M. van (2016). Kwetsbaar en/of veerkrachtig? Over het recht op risico in het spel van kinderen. *Het Kind Magazine* (5), 44-47.
- 15 Jilink, L., Fukkink, R. & Huijbregts, S. (2016). *Effecten van video interactie begeleiding en training in voor en vroegschoolse educatie op de interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers*. Amsterdam: HvA Publicaties.
- 16 Vygotsky, L.S. (1976). Play and its role in the mental development of the child. In: Bruner J., Jolly A. & Selva K. (Eds.). *Play. Its role in development and evolution*. p. 537-554.
- 17 Singer, E., Tajik, M., & Otto, J. (2015). Balans in nemen en geven van initiatief. Nabij zijn en meespelen. *De Wereld van het Jonge Kind (HJK)*, 42(10), 28-31.
- 18 Bodrova, E. (2008). Make-believe play versus academic skills: a Vygotskian approach to today's dilemma of early childhood education. *European Early Childhood Education Research Journal*, 16(3), 357-369.
- 19 Joven, M. & Hovinga, D. (2017). Samenwerken om te leren. *Pedagogiek in Praktijk*, (99), 16-19.
- 20 Tavecchio, L. W. C. (2002). *Van opvang naar opvoeding : de emancipatie van een uniek opvoedingsmilieu* (Oratiereeks). Amsterdam: Vossiuspers UvA.
- 21 Grift van der, B. (2014). *Peuteren en Kleuteren. De breintheorie over het leren van jonge kinderen*. Amsterdam: uitgeverij SWP.
- 22 Fukkink, R., Tavecchio, L. W. C., de Kruit, R., Vermeer, H., & van Zeijl, J. (2006). Criteria voor kwaliteit van kinderopvang: Visies van sleutelfiguren. *Pedagogiek*, 25(4), 243-261.
- 23 Peters, E & Hovinga, D. (2016). Zien hoe kinderen in spel zijn. *Pedagogiek in Praktijk*, (92), 14-17.
- 24 Stoll, L., Bolam, R., McMahon, A, Wallace, M. & Thams, S. (2006). Professional learning communities: a review of the literature. *Journal of Educational Change*, (7), 221-258.
- 25 Jansen, H. & Linde, R. van der (2010). *Het leerlandschap van de ecologische pedagogiek. Werkboek van de masteropleiding ecologische pedagogiek*. Amersfoort: Uitgeverij Agiel.
- 26 Boink (2016). *Pedagogische kwaliteit van kinderopvang. Voor ouders/oudercommissies van dagopvang, peuterspeelzalen en bso*. www.boink.info/stream/brochure-pedagogische-kwaliteit-nov.-2016.pdf

HET PROJECT

Het schrijven van de portrettengalerij is de laatste activiteit in het onderzoeksproject 'Leren omgaan met aanvaardbaar risico in de kinderopvang'. Het project heeft zich gericht op de samenwerking van veertien pedagogisch medewerkers van twee kinderdagverblijven (twee baby- en drie peutergroepen) en acht vrijwilligers van het Instituut voor Natuureducatie en Duurzaamheid (IVN) met als doel het pedagogisch gebruik van de buitenruimte te verbeteren. De twee kinderdagverblijven hebben vrijwillig meegedaan. De pedagogisch medewerkers erkennen het belang van naar buiten gaan en buitenspelen voor kinderen en staan open voor inbreng van buitenaf.

Over het algemeen *weten* pedagogisch medewerkers dat het voor kinderen goed is om buiten te zijn en buiten te spelen, maar ervaren in het *doen* belemmeringen. Onderzocht is of pedagogisch medewerkers door samen te werken met IVN-vrijwilligers makkelijker de stap van dit weten naar doen kunnen maken, en of dit de exploratieruimte voor de kinderen vergroot. Hiertoe hebben pedagogisch medewerkers samen met IVN-vrijwilligers buiten speelleeractiviteiten uitgevoerd. Onderzocht is of en hoe de pedagogisch medewerkers en de IVN-vrijwilligers door samen te werken van en met elkaar leren over het pedagogisch gebruik van de buitenruimte, en in staat zijn dit gebruik te verbeteren.

Doelen van het project

- De professionalisering van de pedagogisch medewerkers in het pedagogisch gebruik van de buitenruimte te versterken.
- De exploratieruimte van kinderen tijdens het buitenspel te vergroten.
- De samenwerking van pedagogisch medewerkers en IVN-vrijwilligers te verkennen en vanuit de resultaten helpen deze samenwerking te verbeteren en te bestendigen.

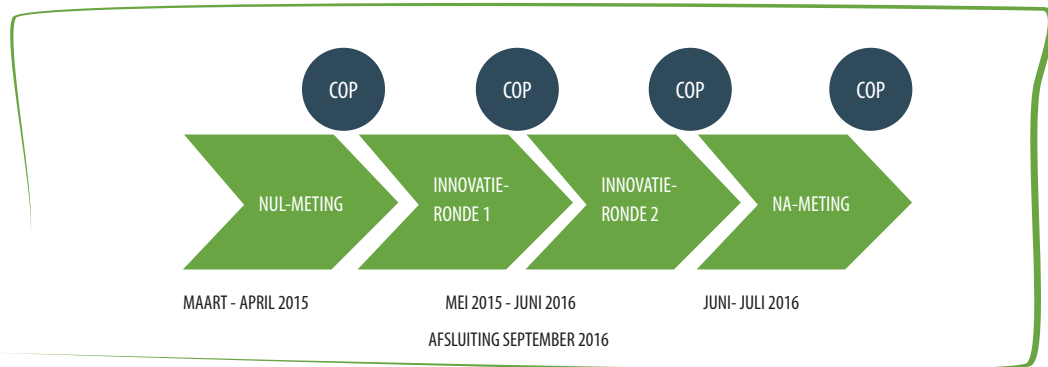
De uitvoering van het onderzoek

NULMETING

Voordat de samenwerking startte, hielden de pedagogisch medewerksters een logboek bij over het gebruik van de buitenruimte. Verder zijn de pedagogisch medewerksters geïnterviewd en zijn de pedagogisch medewerksters met de kinderen in de buitenruimte op elk kinderdagverblijf twee ochtenden gefilmd.

COMMUNITY OF PRACTICE

Om de samenwerking te bevorderen is op beide kinderdagverblijven gewerkt in een 'Community of Practice' (COP). Een COP is een samenwerkingsverband waarin van en met elkaar wordt geleerd om zo de kwaliteit van het werk te verbeteren. Aan een COP namen pedagogisch medewerksters, IVN-vrijwilligers en onderzoekers deel en stond de dagelijkse praktijk centraal. Op beide locaties vonden vier COP-bijeenkomsten plaats in het jaar dat het project op de kinderdagverblijven is uitgevoerd. In deze bijeenkomsten is gereflecteerd op de ontwikkelingen in het project ten aanzien van het gebruik van de buitenruimte, de exploratiemogelijkheden voor kinderen in buitenspel en de samenwerking. De werkvormen voor de reflecties zijn door de onderzoekers ontwikkeld. Naast de reflecties troffen de pedagogisch medewerksters en IVN-vrijwilligers voorbereidingen voor nieuwe speelleeractiviteiten in de buitenruimte.



INNOVATIERONDEN

In de maanden mei en juni (2015) voerden de IVN-vrijwilligers samen met de pedagogisch medewerksters in zowel de baby- als peutergroepen speelleeractiviteiten uit. Deze activiteiten hebben de pedagogisch medewerksters en IVN-vrijwilligers vooraf met elkaar in de COP besproken. In maart en april (2016) volgde een tweede ronde met activiteiten in opnieuw de baby- en peutergroepen van de betrokken kinderdagverblijven.

NAMETING

Na beide innovatieronden vond een nameting plaats. Tijdens de nameting hielden de pedagogisch medewerksters opnieuw het logboek bij over het gebruik van de buitenruimte. Ook werden de pedagogisch medewerksters weer geïnterviewd en gefilmd.

ONDERZOEKSDATA

Tijdens het project zijn de volgende onderzoeksgegevens verzameld:

- 22 interviews met pedagogisch medewerkers; elf tijdens de nulmeting en elf tijdens de nameting.
- 20 filmopnamen van 40 à 60 minuten van het pedagogisch gebruik van de buitenruimte van de pedagogisch medewerker en het spel van de kinderen; in vijf groepen (twee babygroepen en drie peutergroepen) is tijdens de nulmeting en de nameting tweemaal gefilmd.
- 20 filmopnamen van 40 à 60 minuten van de gezamenlijke activiteiten van pedagogisch medewerkers en IVN-vrijwilligers met de kinderen; in vijf groepen (twee babygroepen en drie peutergroepen) is in beide innovatieronden tweemaal gefilmd.
- logboekverslagen over het gebruik van de buitenruimte; bijgehouden door elf pedagogisch medewerkers gedurende een maand vooraf (nulmeting) en na de eerste innovatieronde, en vervolgens een maand na de tweede innovatieronde (nameting).
- digitale vragenlijsten over de activiteit en samenwerking na elke activiteit ingevuld door pedagogisch medewerkers en IVN-vrijwilligers.

Deze gegevens zijn verwerkt en geanalyseerd en vormen de basis voor de portretten in dit boek, en voor twee publicaties die de samenwerking tussen de pedagogisch medewerkers en de IVN-vrijwilligers nader beschrijven.

Andere projectpublicaties

Joven, M. en Hovinga, D. (2017). *Van weten naar doen. Samen versterken pedagogisch medewerkers en IVN-medewerkers het pedagogisch gebruik van de buitenruimte in de kinderdagopvang*. Leiden: Lectoraat Natuur & Ontwikkeling Kind.

www.hsleiden.nl/natuur-en-ontwikkeling-kind/

Joven, M. & Hovinga, D. (2017). Samenwerken om te leren. *Pedagogiek in Praktijk*, (99),16-19.

Het onderzoeksproject is uitgevoerd door het Lectoraat Natuur en Ontwikkeling Kind van de Hogeschool Leiden en de Thomas More Hogeschool Rotterdam, in samenwerking met onderzoekers van het Instituut voor Ecologische Pedagogiek van de Hogeschool Utrecht. Partnerorganisaties van het onderzoek zijn het IVN en de overkoepelende kinderopvangorganisaties Korein Kinderplein en Kober.

De subsidie voor het onderzoek is gegeven door NWO als onderdeel van een Raak-publiek project.

'De kunst van naar buiten gaan' beschrijft een bijzondere serie portretten van pedagogisch handelen in de buitenruimte. Negen pedagogisch medewerkers geven een rondleiding in hun praktijk en vertellen verhalen over pedagogische handelingskeuzen, zoals het spel gadeslaan, risico's inschatten, het spel volgen en het spel sturen. En er zijn verhalen die laten zien hoe pedagogisch medewerkers hun pedagogisch handelen verbeteren door samen te werken met natuurexperts. Elk portret vertrekt vanuit het doen en richt de aandacht op een aspect van het pedagogisch handelen in de buitenruimte. Dit aspect wordt nader belicht; we beschrijven het weten dat achter het handelen schuil gaat. We gebruiken daarbij kennis uit literatuur. Zo krijg je zicht op het pedagogische thema dat centraal staat. Tot slot de kunst om zelf in praktijk te brengen wat je nu weet over dit thema. Aan de hand van opdrachten nodigen we jou en je collega's hiertoe uit.



ISBN 978-90-823541-3-3



9 789082 354133 >